

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”JAG GICK - FÖR DOM ÄR IDIOTER”

En kvalitativ studie om makt och motstånd

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits

Kandidat Ht 2016

Författare: Victor Nielsen och Kerstin Kristiansson

Handledare: Monica Andersson Bäck

Abstract

Titel: ”Jag gick – för dom är idioter” – En kvalitativ studie om makt och motstånd.

Författare: Victor Nielsen & Kerstin Kristiansson

Nyckelord: Socialt arbete, makt, motstånd, motståndsstrategier, socialt exkluderade.

Sammanfattning: Syftet med vår uppsats är att undersöka hur makt och motstånd manifesterar sig, görs och upplevs av personer som är socialt exkluderade och som besöker St:Johanneskyrkan i Göteborg. Detta för att visa hur emotionellt och fysiskt motstånd kan skapas av personer som är socialt exkluderade. Detta har vi gjort genom att intervjua sex stycken personer. Som teoretisk referensram har vi använt oss av såväl Foucault som Weber. Vi har lyft upp hur makt och motstånd samspelar med varandra och vilka olika motståndsstrategier våra intervjupersoner har använt sig av i mötet med välfärdsorganisationer. Det har framkommit att de har en klar definition av vad makt är och att denna definition speglar sig även i deras erfarenheter. Motståndsstrategierna däremot var våra intervjupersoner inte lika medvetna om, men vi kunde ändå utläsa två olika grupper av motståndsstrategier. Dessa är då de emotionella och fysiska. Det blev även tydligt att deras syn på makt påverkade vilka motståndsstrategier de utvecklade.

Innehållsförteckning

Förord	5
Inledning	5
Bakgrund	5
<i>Inledning</i>	5
<i>Det sociala arbetets roll i relation till makt, motstånd och social exkludering</i>	6
<i>Välfärdsorganisationer</i>	7
<i>Vägen till Social exkludering</i>	8
<i>Sammanfattning av bakgrund</i>	9
Problemformulering	9
Syfte och frågeställningar	9
<i>Syfte</i>	9
<i>Frågeställning</i>	10
Tidigare forskning	10
<i>Inledning</i>	10
<i>Sanktionerat motstånd: Brukarinflytande som fenomen och praktik</i>	10
<i>Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna</i>	11
<i>Utanför bostadsmarknaden: myndigheter som motståndare och medspelare</i>	13
<i>Sammanfattning av tidigare forskning</i>	14
Teoretiska begrepp och perspektiv	15
<i>Inledning</i>	15
<i>Makt</i>	15
<i>Motstånd</i>	17
<i>Marginalisering och Social exkludering</i>	19
<i>Sammanfattning av teoretiska begrepp och perspektiv</i>	21
Metod och forskningsprocess	21
<i>Inledning</i>	21
<i>Författarnas gemensamma bidrag till innehållet och i arbetsprocessen</i>	21
<i>Kvalitativ analys</i>	22
<i>Intervjuer</i>	23
<i>Kodning</i>	25
<i>Avgränsningar</i>	27
<i>Litteratursökning</i>	28
<i>Validitet, generaliserbarhet och reliabilitet</i>	29
<i>Validitet</i>	29
<i>Generaliserbarhet</i>	30
<i>Reliabilitet</i>	30
<i>Sammanfattning av metod och forskningsprocessen</i>	31
Etiska aspekter och anspråk	31
<i>Inledning</i>	31
<i>Förförståelse</i>	31
<i>Informationskrav</i>	32
<i>Samtyckeskravet</i>	32
<i>Konfidentialitetskravet</i>	33
<i>Nyttjandekravet</i>	33
<i>Framställningskravet</i>	33
<i>Sammanfattning av etiska aspekter och anspråk</i>	34
Analys och resultat	35

<i>Inledning</i>	35
<i>Makt</i>	35
<i>Definition av makt</i>	35
<i>Erfarenhet av makt</i>	39
<i>Motståndsstrategier</i>	43
<i>Emotionella motståndsstrategier</i>	43
<i>Fysiska motståndsstrategier</i>	47
<i>Sammanfattning analys och resultat</i>	51
Slutdiskussion	53
Referenslista	56
Bilagor	58
<i>Bilaga 1</i>	58
<i>Bilaga 2</i>	59
<i>Bilaga 3</i>	60
<i>Bilaga 4</i>	61

Förord

Vi vill varmt tacka alla de som vi fick möjlighet att träffa och samtala med. De personerna befinner sig framförallt på St.Johanneskyrkan i Göteborg, men vi har även haft stor glädje av de kommentarer och den feedback vår handledare Monica Andersson Bäck har gett oss.

Inledning

Att lyssna, att försöka förstå och att visa empati är de huvudsakliga råden vi fick med oss när vi frågade våra intervjupersoner vad de ville säga till blivande socionomer. Våra intervjupersoner har alla gedigen kunskap och erfarenhet av att träffa socionomer i olika skeenden av sina liv och som blivande socionomer kommer vi alla att möta människor i behov av stöd, råd och ibland konkret hjälp.

Vi har valt att fokusera på temat makt, motstånd och motståndsstrategier i samtalen och i berättelserna. Detta för att kunna besvara den underliggande frågan vi har haft med oss hela tiden och den är, hur kan vi mötas inom det sociala arbetet på ett balanserat och respektfullt sätt? Att det sociala arbetet utvecklas hela tiden och att det finns en mängd olika områden som är intressanta ses som en självklarhet för de flesta. Anledningen till att vi valde just dessa frågor är utifrån vår vilja att närma oss människor där de faktiskt är, både fysiskt och psykiskt. Vi tror inte att människor kan befinna sig utanför ett samhälle, ett samhälle finns överallt oavsett i vilket skick det samhället är i. Vi tror däremot att människor kan känna sig maktlösa och fråntagna sina rättigheter inom ett samhälle. Vi tror också att människor vill ha ett så gott liv som möjligt och att de inte vill känna sig maktlösa. Därför, för att försöka förstå hur kampen mot maktlösheten kan se ut och vad som kan användas för att återta makten ville vi skriva denna uppsats.

Bakgrund

Inledning

För att närma oss frågan som är vårt huvudsakliga fokus, den om makt, motstånd och vilka strategier som kan uppstå för att kunna förhålla sig både till och mot makt, behöver vi beskriva såväl den grupp, de intervjupersonerna, vi har valt att samtala med och den plats våra

intervjupersoner verkar på. Det kommer vi göra genom att beskriva hur begreppet ”social exkludering” uppstått och hur välfärdsorganisationer verkar i det svenska samhället. Vi vill också här ta upp vilken roll det sociala arbetet har i relation till vår frågeställning och vårt syfte.

Det sociala arbetets roll i relation till makt, motstånd och social exkludering

Vi vill här lyfta vilken roll det sociala arbetet kan spela i relation till begreppen makt, motstånd och social exkludering. Vi har under arbetets gång fått flera kommentarer och reflektioner från våra intervjupersoner som handlat om hur det sociala arbetet ter sig för dem. De beskriver hur de upplever de sociala myndigheterna som maktutövande i alltför hög utsträckning och hur de blir utsatta för makt. Vi kommer senare att diskutera vidare vilka reaktioner detta får hos de själva, men vi tror att det är viktigt att också belysa det förändrade handlingsutrymmet som finns inom det sociala arbetet för socialarbetare och socionomer. Anna Angelins forskning som vi beskriver i avsnittet *tidigare forskning*, visar bland annat att känslan av att vara nedvärderad i sin yrkesroll av de människor som är i behov av ens kunskap, erfarenhet och professionalitet är i längden mycket tärande. Vi är väl medvetna om den utsatta position som socialarbetaren har. Socialarbetaren har en mängd olika ramar att förhålla sig till, på individ, grupp och samhällsnivå. I vår undersökning så kan det visa sig på flera sätt. På individnivå rör det som till exempel de personer vi har mött och samtalat med. De har alla någon slags känslomässig anknytning till de som arbetar inom de sociala myndigheterna. På gruppnivå har vi beskrivit dem, vi har samtalat med, som antingen ”intervjupersoner” eller som ”gäster i St:Johanneskyrkan”. Vi har, som kommer att följa i avsnittet *social exkludering* resonerat om gästernas position i samhället. Vi har gjort på detta sätt för att behålla fokus på vår frågeställning. Till slut måste socialarbetaren förhålla sig till samhället i sin helhet och därmed på en strukturell nivå. Då är det ytterst socialtjänstlagen kap 1 § 1 som är våra riktlinjer, där det står följande:

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser.

Det innebär att för kunna verka mellan det handlingsutrymme som faktiskt finns och det som omgivningen förväntar sig, krävs det både kompetens och praktiska verktyg. Ett av de praktiska verktygen som finns är, anser vi, att utveckla ett gott samarbete och en förståelse för den andra välfärdsaktörer som verkar inom den sociala sfären. Även att skapa en större

förståelse och insikt om hur personer som lever i social exkludering resonerar och handlar är avgörande.

Välfärdsorganisationer

Välfärdsorganisationer är de organisationer som gemensamt bidrar till att välfärden fungerar. Det är de som är utförare av de tjänster som samhället har att erbjuda sina medborgare. Det finns såväl offentliga som privata och ideella välfärdsorganisationer. Inom det offentliga möter vi exempelvis socialtjänsten och andra sociala myndigheter. De privata välfärdsorganisationerna blir allt större ju fler valmöjligheter och privatiseringar som skapas. Exempel på detta är de privata skolor och vårdtjänster som tar allt större plats i vårt samhälle. Till slut så finns det de ideella välfärdsorganisationerna (Swärd och Starrin 2016:406). Definitionen av en ideell välfärdsorganisation (eller en civilsamhällesorganisation/frivilligverksamhet/ideell organisation) kan se olika ut men vi har valt de kriterierna som Johansson, Nordfeldt och Johansson (2015) beskriver. De menar att en ideell välfärdsorganisation för det första ska vara formell. Den ska med andra ord vara organiserad utifrån specifika regler. Det ska exempelvis finnas tydliga ramar för hur verksamheten ska bedrivas. En ideell välfärdsorganisation bör även vara privat, alltså inte ägd av staten. Det exemplet som ligger vår undersökning närmast till hands är kyrkan. Kyrkan tillhörde tidigare staten, men efter år 2000 separerades de från varandra och kyrkan är numera likställd övriga ideella välfärdsorganisationer. Ytterligare kriterier för ideella aktörer är att de inte får vara vinstdrivande, de ska vara självstyrande och ha en någon form av idealitet, alltså frivilligverksamhet kopplad till sin verksamhet (Johansson, Nordfeldt och Johansson 2015:335).

De ideella välfärdsorganisationerna ser sig själva som ett komplement till de etablerade och statliga aktörerna och detta har varit en hörnsten i det arbete som utförs av de ideella verksamheterna. De uppfattar sig även som en röst för dem vars intressen har svårt att hävda sig i ett samhälle som allt mer styrs av en producerande marknad (ibid. sid 343). Problematiken mellan en offentlig välfärd och en utökad ideell välfärd är liknande den mellan professionella och frivilliga arbetare eller mellan välgörenhet och statligt styrda verksamheter. Frågan om hur styrningen av resurserna ska se ut kan resultera i olika varianter av stöd, råd och hjälp, men det är i sig en politiskt styrd diskussion (Meeuwisse och Swärd 2016:32).

Vårt arbete utgår från en specifik ideell välfärdsorganisation och det är St.Johanneskyrkan i Göteborg. St.Johanneskyrkan ingår i Göteborgs Kyrkliga Stadsmissions verksamhet. Göteborgs Kyrkliga Stadsmission har verkat i 50 år och tillkom utifrån de behov som en ökad urbanisering och inflyttning från landet till staden innebar. De fokuserade då på att vara en rådgivningsbyrå och en alkoholklinik och har under årens lopp alltmer utvecklat och utökat sin verksamhet. 1996 ingick St.Johanneskyrkan i deras verksamhet och kyrkan bedriver idag såväl café, öppen verksamhet och gudstjänster. I St.Johanneskyrkan finns även en mängd olika självhjälpgrupper inom tolvstegsrörelsen. St.Johanneskyrkan har ofta blivit benämnd som en kyrka med ”högt till tak och låga trösklar”. Detta enligt deras officiella hemsida (Göteborgs Kyrkliga Stadsmission, 2016).

Flera av de personerna som tar del av välfärdsorganisationerna brukar kategoriseras som socialt exkluderade. Här nedan kommer vi förklara detta fenomen.

Vägen till Social exkludering

När välfärdssamhället växte sig starkare under 1900-talet så innebar detta även att det började diskuteras mer om personer som hade sociala problem. Dessa sociala problem kopplades ofta till socialtjänstens arbetsuppgifter och klientgrupper. Det kunde bl.a. vara personer med en missbruksproblematik, hemlöshet, unga med problem och andra bidragssökande. Under den senare delen av 1900-talet har flertalet begrepp presenteras. Detta då sociala problem som begrepp inte ansågs vara tillräckligt på grund av ett samhälle som ständigt förändras och där det behövs nya begrepp för att förstå de nya sociala fenomen som skapas. Ett av dessa begrepp är *social exkludering*. Detta begrepp fick sin framväxt genom de ökade klyftorna i samhället, genom ökad globalisering och migration, men även genom övergången från industrisamhälle till informationssamhälle. Begreppet syftar på flera uteslutningsmekanismer som påverkar människor att delta i samhället och begreppet används både i akademiska och politiska sammanhang. (Meeuwisse och Swärd, 2013) Social exkludering är ett centralt begrepp för vårt arbete då det används för att kunna kategorisera våra valda intervjupersoner i en akademisk och politisk kontext. En mer utförlig beskrivning av begreppet finns under avsnittet *teoretiska begrepp och perspektiv*.

Sammanfattning av bakgrund

Vi har i föregående avsnitt presenterat vad för bakgrund det är som har lett oss vidare till vår problemformulering. Detta har vi gjort genom att tala om hur det sociala arbetet berör begrepp som makt, motstånd och social exkludering. Vi har även presenterat vad vi menar med välfärdsorganisationer, vilket senare ledde oss vidare till att tala om hur begreppet social exkludering växte fram då begreppet sociala problem inte var tillräckligt i ett föränderligt samhälle. Det var genom att se hur alla dessa begrepp och fenomen var sammankopplade som vår problemformulering och senare vårt syfte växte fram.

Problemformulering

Vi har i vår bakgrund berört vår problemformulering genom att tala om välfärdsorganisationer och social exkludering. Som vi tidigare har nämnt så är dessa två tätt sammankopplade där personer som lever i social exkludering ofta kommer i kontakt med välfärdsorganisationer. I detta möte, liksom alla möten, så finns det en maktbalans som vi är intresserade av att analysera. Anledningen till att vi tycker detta är intressant är för att vi ser ett samhälle som blir allt mer individualiserat och där välfärden långsamt rustats ner. Flertalet rapporter talar om att klyftorna i samhället ökar samtidigt som vi idag lever i en stad som blir allt mer segregerad (Göteborgs Stad, 2014). Vi har båda tidigare upplevt ett stort missnöje gentemot de offentliga välfärdsorganisationerna, såsom socialtjänsten, bland många personer som lever i social exkludering. Vi anser att det är av stort intresse att analysera, problematisera och belysa deras erfarenheter och kunskaper gentemot de välfärdsorganisationer som de dagligen kommer i kontakt med. Vi anser att det är ett problem att dessa personers erfarenheter och kunskaper inte värderas tillräckligt.

Syfte och frågeställningar

Syfte

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur makt och motstånd manifesterar sig, görs och upplevs av personer som är socialt exkluderade och som besöker St.Johanneskyrkan i Göteborg. Detta för att visa hur motstånd kan skapas av personer som är socialt exkluderade.

Frågeställning

- 1) Hur definieras och erfars makt av personer som är socialt exkluderade?
- 2) Hur gör personer som är socialt exkluderade motstånd?
- 3) Vilken funktion fyller makt och motstånd för personer som är socialt exkluderade?

Tidigare forskning

Inledning

Utifrån uppsatsen syfte och frågeställningar har vi gjort en kunskapsöversikt för att få en överblick av vad som tidigare har skrivits på fältet om makt och motstånd. Det har då visat sig att det fanns förvånansvärt lite forskning om personers/klientens/brukarens motståndsstrategier. Vi valde att framförallt söka på forskning som utgår ifrån en svensk kontext. Detta då vi kände att det var mest väsentligt för vårt arbete. Det ska dock tilläggas att det har varit svårt att hitta tidigare forskning som stämmer överens med vår problemformulering även när vi har sökt på internationell forskning. Detta inspirerade oss ytterligare till att undersöka vår fråga. Vi presenterar vår tidigare forskning genom att systematiskt redogöra arbetena i separata avsnitt. Vi fokuserar på dess syfte, resultat/analys och hur de är väsentliga för vår forskning.

Sanktionerat motstånd: Brukarinflytande som fenomen och praktik

Avhandlingen är skriven av Erik Eriksson (2015). Den handlar om brukarinflytande och hur denna överensstämmer med den politiska retoriken. Syftet med arbetet var att undersöka hur brukarinflytande konstrueras inom människobehandlande organisationer och hur denna konstruktion påverkas av rådande maktstrukturer och relationer. Det är en omfattande avhandling där han berör flera olika perspektiv. Vårt fokus är kapitlet där han diskuterar brukarinflytande ur ett motståndsperspektiv då detta kändes mest väsentligt för oss. Eriksson gör avstamp i Foucaults begrepp motmakt och motstånd och skriver utifrån Tretheweys definition av motstånd. Trethewey menar att motstånd är ett beteende eller en diskurs som stör eller motverkar andra dominerande byråkratiska diskurser. Eriksson använder sig av denna definition för att beskriva situationer då brukarna motsätter sig välfärdsorganisationernas agenda. Problematiken blir här att organisationernas brukarinflytande indirekt tillåter ett visst "motstånd" för att brukarna ska kunna göra sina röster hörda. Eriksson menar att det därigenom blir ett sanktionerat motstånd. Han menar dock att i det

sanktionerade motståndet finns möjlighet att tänja och överträda de gränserna som organisationerna har satt upp. Detta öppnar upp för ett motstånd som inte är sanktionerat. På det fältet Eriksson har undersökt så kan han utläsa två typer av motstånd. Delvis det sanktionerade motståndet som handlar om att organisationerna vill ge brukarna inflytande genom t ex. brukarambassadörer. Det andra motståndet visar sig genom att brukarna kritiserar sakfrågor inom verksamheten. Här väljer Eriksson att fokusera på brukarnas möjligheter att kritisera och påverka själva brukarinflytandet. Det visar sig att organisationerna förväntar sig att brukarna ska vara "lagom" kritiska i sitt motstånd. Detta är något även brukarna är medvetna om. Brukarna tar hänsyn till detta i sitt motstånd och diskuterar *hur* de ska kunna ställa krav och *hur* de ska kunna prata om obekväma sanningar och begära maktförändringar utan att de anställda bara "stänger öronen". Både brukarna och organisationen försöker hitta en medelväg mellan konflikt och konsensus. Det pågår här en ständig förhandling. Utöver detta förhandlande så menar Eriksson att det finns två *alternativa* motståndstekniker. Den ena är de subtila motståndshandlingarna och dessa kan visa sig genom att brukarna ställer retoriska frågor för att belysa en ojämn maktfördelning. Den andra motståndstekniken handlar om att avvika från brukarinflytandets premisser. Detta kan visa sig genom delta på ett möte, men att inte följa mötets agenda, utan istället föra fram en annan agenda för att därigenom visa missnöje och motstånd. Under tiden Eriksson arbetade på sitt fält fick han till sig flera förslag och synpunkter från brukarna med avsikt att öka inflytandet. Det förslaget som både brukarna och Eriksson trodde skulle vara mest effektivt var tillgången till en opartisk utredare. Detta då det fanns flera ärenden där brukarna ansåg sig blivit orättvist behandlade och vill därigenom föra fram klagomål på de berörda verksamheterna. Det blev ytterligare ett tecken på motstånd.

Detta arbete är väsentligt för oss då Eriksson diskuterar hur brukarna använder motståndstekniker i mötet med välfärdsorganisationer. Dessa motståndstekniker kan vi jämföra med de motståndsstrategier som vi undersöker i vårt arbete.

Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna

Anna Angelins (2009) avhandling fokuserar på de problem unga vuxna upplever efter en lång tids arbetslöshet. Hon genomförde 74 stycken intervjuer med fokus på vilka känslor de unga vuxna hade gällande sin egen arbetslöshet. Med stöd av teorier kring social exkludering och känslor av vanmakt diskuterar hon de förutsättningar de unga vuxna hade. Hon menar att

exkludering är en process som över tid kan vara som en nedåtgående spiral och som är multi-dimensionell genom att hennes intervjupersoner lämnas med en känsla av underordning och även i en beroendeställning till socialtjänsten.

Angelin menar att det finns en skillnad mellan att vilja göra motstånd och att faktiskt utöva motstånd. Hon ser att hennes intervjupersoner skulle vilja göra motstånd men att de inte gör det av ovanstående skäl. Intervjupersonerna resonerar kring hur relationen till socialarbetaren ser ut och vilken möjlighet socialarbetare har att utöva makt över dem. De hävdar att för att den makt som socialarbetaren utför ska vara verkningsfull och legitim behöver socialarbetaren vara ”duglig”. De föredrar att socialarbetaren är, som de uttrycker det, ”hård men rättvis”. Det innebär att de inte utsätts för vad de anser vara orimlig kontroll eller några kränkningar. Eftersom socialarbetaren har begränsade möjligheter att förändra samhällsstrukturerna uppfattas det som att de verktyg för förändring de har är att genomföra disciplinära åtgärder. Däremot problematiserar Angelin detta då hon belyser det faktum att socialarbetaren inte har någon formell strukturell makt, men uppfattas ofta av omgivningen att de har ett större handlingsutrymme än vad de faktiskt har. Det finns både individuella och strukturella faktorer som påverkar de unga vuxnas förklaringar till vad som har lett dem till den situation de är i idag. De själva menar främst att det är individuella orsaker, men de är även medvetna om de strukturella förutsättningarna som de lever under. Angelin resonerar här om att de lever i mitten av vad hon kallar ”den senmoderna utvecklingen mot det reflexiva individuella livsprojektet”. De själva ser inte alltid de olika kategorierna de kan benämnas i såsom till exempel klass, kön, etnicitet. Angelin påvisar den forskning gjord av C. Wright Mills (2009:228) som menar att det finns en distinktion mellan ”personliga bekymmer som hänför sig till den närmaste omgivningen” och de ”allmänna problem som hänför sig till den samhällseliga strukturen”. Hon menar att det inte finns några självklara svar men att generellt kände hennes intervjupersoner en vanmakt inför de hindren som de både personliga och strukturella ramarna satte runt dem.

Hon återkommer till den marginaliserade position hennes intervjupersoner befinner sig i och hon ställer dem i relation till den centrala välfärdsdimensionen, som hon menar inte då endast inkluderar socialarbetare och socialtjänsten. Hon visar att deras erfarenheter har lett dem till en känsla av vanmakt och ”begränsat aktörskap” och detta kommer sig av såväl ekonomiska som självbestämmande begränsningar gentemot socialtjänsten. Angelin tydliggör att det är att för att förändra intervjupersonernas förutsättningar inte krävs endast individuella

krafttag utan även policybeslut som förhåller sig till samhället i stort och möjligen då kan förändra samhällsstrukturen.

Vi anser att hennes avhandling är väsentlig för oss då hon tydligt problematiserar och diskuterar de begrepp vi använder oss av för att belysa våra intervjupersoners olika förutsättningar, såsom social exkludering. Hon diskuterar såväl maktbegreppet som motståndsbegreppet och vi kan utläsa i hennes avhandling en del strategier som kan vara av vikt för vårt eget arbete. Hon diskuterar och påvisar de olika faktorer som bidrar till att de unga vuxna inte gör större motstånd. Hon menar att de inte ser de bidrag och åtgärder de får som rättigheter och därmed upplever de att de förlorar sin rätt att göra motstånd. De anser sig inte heller kunna göra motstånd mot de som i förlängningen är de som bidrar med ekonomiskt stöd till dem under arbetslöshetsperioden. De vill inte heller skapa osämja med den handläggare som handhar deras ärende då de kommer ha samma handläggare under hela sin period med stöd. De unga vuxna ser sig inte som autonoma aktörer, vilket i sin tur leder till att de avstår från att göra motstånd. Allt detta sammantaget kan vi se vara viktiga delar att ta med oss i vår egen undersökning av motståndsstrategier.

Utanför bostadsmarknaden: myndigheter som motståndare och medspelare

Arbetet är skrivet av Cecilia Löfstrand och Ingrid Sahlin (2001) och är en del av en utredning vid namn *Att motverka hemlösheten - en sammanhållen strategi för samhället*. Denna utredning har tagits fram efter beställning från socialdepartementen för att skapa en bättre förståelse kring hemlöshet och för att kunna ta fram insatser för att förebygga hemlöshet. Vi har dock valt fokusera på Löfstrands och Sahlins del i denna utredning. Syftet med deras arbete är att undersöka hur hemlösa upplever mötet med myndigheter och vad för hjälp eller problem denna kontakt har lett till. Vi har valt att framförallt fokusera på avsnittet där de presenterar resultatet kring makten som uppstår i detta möte och hur de hemlösa gör motstånd mot denna makt. Löfstrand och Sahlin talar om ett maktspel mellan myndigheter och de hemlösa och det kan t ex handla om beslut som rör den hemlöse. Detta får sitt uttryck via vissa sanktioner från myndigheternas sida och vissa reaktioner från klientens. För att kunna få ett bistånd eller få ha kvar den lägenheten som socialen har ordnat så måste klienten uppfylla vissa villkor. Om de inte gör detta så blir det sanktioner genom att t ex bli av med sin bostad. Dessa sanktioner kan exempelvis ha uppstått genom att klienten inte varit drogfri eller inte ha deltagit i de utredningar som socialarbetaren vill. Dessa sanktioner kan ibland uppstå utan att klienten förstår vilka grunder beslutet har tagits på och där klienten ser det som ett

maktmissbruk. Klienternas reaktioner på detta kan i sin tur handla om att göra motstånd genom att bl.a. trots. De kan trotsa genom att vägra fylla i vissa blanketter och genom att vägra lämna urinprov vid drogtestning. En annan strategi är att öppet kritisera och att vägra de förslag som socialtjänsten kommer med och till slut även bryta kontakten. En annan reaktion som Löfstrand och Sahlin kunde utläsa var att klienterna kunde bli aggressiva och hotfulla för att få sin vilja igenom. Det är en ständig kamp för klienterna för att få igenom sina beslut. En annan strategi för att underlätta detta var att ta hjälp från någon utifrån som satt på stor kunskap. Dessa personer kan antingen vara anhöriga eller tillhöra någon annan organisation. När dessa strategier inte lyckas och de får avslag på sina ansökningar så visar det sig att klienten ofta vänder sig till frivillighetsorganisationer för att få tak över huvudet.

Denna forskning blir väsentlig för oss genom att den fokuserar på makt och motstånd och hur relationen mellan klient och socialarbetare leder till ett maktspel där båda parter använder vissa strategier. Att klienterna sedan vänder sig till en frivillighetsorganisation för att få hjälp och stöd blir även det relevant för vårt arbete då det är inom en frivillighetsorganisation som vi har funnit våra intervjupersoner.

Sammanfattning av tidigare forskning

Vi har ovan presenterat tre uppsatser som vi tycker är väsentliga för vårt arbete och som även visar hur kunskapsläget ser ut. På ett eller annat sätt berör samtliga arbeten vårt syfte och våra frågeställningar. Eriksson (2015) talar om motstånd inom välfärdsorganisationer, Angelin (2009) talar om motstånd inom gruppen socialt exkluderade och Löfstrand och Sahlin (2001) talar om maktspelet mellan hemlösa och myndigheter. Vi hoppas att vår forskning kan komplettera dessa arbeten genom att även analysera och belysa hur makt påverkar motstånd för vår valda grupp. Detta nära samspel är något vi tycker ha saknats lite inom vår valda tidigare forskning. Vi anser även att det behövs mer forskning på hur de som är socialt exkluderade gör motstånd och anser därför att vår forskning är av vikt trots att vi inte kommer med några revolutionerande frågeställningar. I kommande avsnitt kommer vi presentera vilka teorier vi har använt oss av för att kunna komma med ett bidrag till kunskapsfältet.

Teoretiska begrepp och perspektiv

Inledning

Vi kommer här nedan presentera de teoretiska begrepp och perspektiv vi har använt oss av när vi har analyserat och teoretiserat vårt insamlade material. Som vi tidigare har nämnt baserar vi vårt teoretiska perspektiv på makt och motstånd och kommer försöka utläsa ett samspel mellan dessa. Vi har i vårt urval av teorier försökt fokusera på sådant som direkt går att koppla till vårt material och som är väsentligt för det sociala arbetet. Det har under processens gång blivit tydligt att det har funnits mycket forskning och teorier om makt som har varit väsentligt för vårt arbete. Det har dock varit svårare att hitta teorier om motstånd som stämmer överens med det vi har varit ute efter. Detta på grund av att den mesta motståndsforskningen fokuserar på mobilisering, vilket inte är den inriktningen vi har på vår forskning. Förutom makt och motstånd kommer vi här nedan presentera vad vi menar med begreppen marginalisering och social exkludering. Dessa är begrepp vi kommer att utgå ifrån när vi pratar om makt och motstånd. Det grundar sig i att den gemensamma nämnaren för våra respondenter är att de på olika sätt anses vara en del av denna marginalisering och sociala exkludering.

Makt

För att förklara vad vi menar med makt börjar vi med att göra avstamp i Nationalencyklopedins definition av denne. NE menar att makt inom samhällsvetenskapen handlar om antingen *handling* (maktutövning) eller *förmåga* (maktresurser) (Nationalencyklopedin, 2016). Denna definition är en bra inledande definition, men begreppet är betydligt mer komplext än så. Genom historien har flertalet teoretiker försökt att skapa en egen teori och definition av makt. För att förenkla NE:s definition ytterligare så är makt någon vi *gör* eller *har*. Mats Börjesson & Alf Rehn (2011) har gjort ett försök att definiera makt och de menar att makt framförallt är något vi gör. Det talas oftast om personer *med* makt, men de menar att det är först när det *händer* något mellan två personer som makt uppstår. Den här händelsen behöver inte nödvändigtvis ske ansikte mot ansikte, utan det kan handla om en indirekt inverkan. Trots detta problematiserar de även vilka personer/grupper det är som anses sitta på makten i samhället. Tre faktorer som är gemensamt när de ser till maktpositioner är *samhällsposition*, *pengar* och *expertis* (Börjesson och Rehn 2011:21–24).

Diskussionen om vilka i samhället som sitter på makten är något som även Max Weber tar upp. Han menar att det går att utläsa tre typer av auktoritär makt. Den första är den *traditionella auktoriteten* som är en legitimerad makt som bygger på kulturella grunder. En sådan auktoritär makt skulle kunna vara monarken. Den andra auktoritära makten Weber talar om är den *karismatiska auktoriteten*. Denna bygger på ett mer känslomässigt band än den traditionella. Här känner du ett starkt band av beundran till ledaren som personen anser besitter fantastiska egenskaper. Hitler och Jesus är exemplen på sådana personer. Det kan även vara något så vanligt som en lärare som leder till stor beundran och därigenom sitter på makt. Den tredje och sista typen av auktoritär makt är den *rationella-lagbundna*. Denna auktoritära makt bygger på lagliga regler. Det visar sig tydligast inom moderna organisationer och byråkratier som formar politiska ramar i samhället. Exempel på dessa personer är myndighetsutövare inom t ex socialtjänsten (Giddens 2009:990).

Margaretha Järvinen (2013:281-282) är ett exempel på en forskare som istället fokuserar på makt med utgångspunkten att det är något vi *gör*. För att förklara makt tar hon avstamp i sociala problem. Hon vill belysa den maktskillnad som finns i mötet mellan klient och samhället. Hon menar att detta möte är mellan två väldigt ojämlika parter där socialarbetaren har sina regler, rutiner och resurser medan klienten är underkastad dessa regler och rutiner. En annan forskare som fokuserar på makt i mötet mellan klient och socialarbetare är Greta Marie Skau (2013:35-36). Hon menar att makt alltid finns med i mötet mellan klient och socialarbetaren, men att denna ibland döljs. Skau menar att makt har fått en negativ klang, men att makt inte alltid behöver vara till ondo. När makten väl leder till destruktiva resultat är detta på grund av att maktutövarna är omedvetna eller oprofessionella. Detta gör att makt som var menad att hjälpa ibland kan få negativa konsekvenser. När Skau för dessa resonemang menar hon att makt är något vi *gör*. Hon har dock en bredare definition av makt, då hon utgår ifrån ännu en av Max Webers definitioner som innebär att makt är: *Möjligheten att få sin vilja igenom i en social relation, även i händelse av motstånd, oavsett var denna möjlighet beror på* (ibid. 2013:36). Med denna definition menar Skau att makt inte bara är något som sker i mellanmänniska relationer, utan kan även vara värdeneutralt. Makten behöver inte utövas för att finnas. Den existerar genom själva *möjligheten* att få sin vilja igenom. Här har då socialarbetaren betydligt större möjligheter att få igenom sin vilja. Denna makt vilar på en solid ekonomisk, rättslig, kulturell och ideologisk grund. De har redskapen att kunna utöva makt gentemot en hel familj genom att till exempel omplacera ett barn. Den lilla makten klienten har är att anmäla socialarbetaren om den anser att beslutet har tagits på felaktiga

grunder. Problemet är att det är få som har kunskapen om sina rättigheter och därigenom försvinner deras möjlighet att få sin vilja igenom och påverka maktförhållandena (ibid. sid 2013:36–37).

När en pratar om makt så är det svårt att inte prata om Michel Foucault. Foucault anses av många vara den ledande på området. Han revolutionerande maktforskningen genom att fokusera på hur makt *utövas* och inte på vad makt *är* (Lilja och Vinthagen 2009:28). Foucault menar att makt är ett komplicerat nätverk där alla har möjlighet att utöva makt över alla. Makten visar sig även via olika instrument, tekniker och procedurer som används för att påverka våra olika föreställningar och praktiker. Makt brukar ofta ses som något negativt, men Foucault menar att den kan ha en annan effekt. Makten kan vara en produktiv kraft och skapa mycket gott. Foucaults kritiska maktundersökningar bygger dock ofta på ett samspel mellan sanning, lag och makt då han menar att dessa är grunden till den *disciplinära makten*. Den disciplinära makten är med och normaliserar vissa beteende, attityder och språk. Den är med och formar individer, institutioner och länder så att dessa överensstämmer med normen. Förutom den disciplinära makten talar Foucault om den *pastorala makten*. Den pastorala makten bygger på liknande principer som den disciplinära och handlar om att dagens livsmål grundas i den goda hälsan, välmående, livskvalitet, trygghet, och säkerhet. För att kunna nå dessa mål är vi beroende av professioner som läkare, sjuksköterskor, domare, poliser, psykologer och socialarbetare. Detta gör att dessa professioner och institutioner har en enorm makt över dagens människor. Genom denna maktutövning kan de både kontrollera och hjälpa människor och har mandat att skapa vissa "sanningar". Denna pastoralmakt bygger i grunden på goda intentioner vilket gör den svår för individen att försvara sig mot (Järvinen 2013:285–286). Trots att det är svårt att komma åt den disciplinära och pastorala makten finns det utrymme för motstånd mot denna makt och norm. Detta då Foucault menar att *där det finns makt, finns det motstånd* (Nilsson 2008).

Motstånd

För att få en bra definition av motstånd har vi även här gjort avstamp i Nationalencyklopedins definitioner. Problemet här är att NE inte har någon definition av motstånd utifrån ett samhällsvetenskapligt perspektiv, utan bara definitioner utifrån fysiskt, tekniskt, psykoanalytiskt och juridiskt perspektiv (Nationalencyklopedin, 2016). Detta kan vara ett tecken på att motstånd inte är lika lätt och självklart att definiera inom samhällsvetenskapen som maktbegreppet.

Två forskare som har valt att studera motstånd är Mona Lilja och Stellan Vinthagen (2009). De menar precis som Foucault att motstånd *är något som alltid finns i relation till makt*. Lilja och Vinthagen anser att makt som begrepp idag är väldigt komplext, vilket i sin tur även speglar av sig på motstånd (Lilja och Vinthagen 2009:27–28). Motståndet kan förekomma genom öppen och våldsam konfrontation, men det finns även en mer lågmäld och dold form av motstånd. Lilja och Vinthagen menar att forskningen kring makt och marginalisering har ett behov att kompletteras med motståndsbegreppet och att analysera dess betydelse för social förändring och undergrävandet av maktsymmetrier. Det är därför viktigt att belysa förändringspotentialen i den processen där motståndet har sin grund. Samtidigt menar de att det är nödvändigt att alltid se motståndet i samband med makt då det alltid pågår en föränderlig interaktion mellan dessa två. Detta är ett komplext samspel vilket gör det svårt att utläsa en klar definition av motstånd. Lilja och Vinthagen skriver om två karaktärsdrag som motståndsforskningen ändå har enats om. Den ena är att motstånd är en aktivitet, det vill säga en *handling*. Den andra är återigen att motståndet står i någon slags *oppositionell roll* till makt. Förutom dessa två så går synen på motstånd isär bland forskarna (ibid 2009:47–49). Lilja och Vinthagen väljer ändå att fokusera på *agens* när de diskuterar om hur individer och grupper gör motstånd. Agens syftar då till möjligheten att handla. Vi är alla aktivt skapande subjekt som har förmåga att påverka makten genom olika handlingar. I dagens samhällsvetenskapliga forskning diskuteras agens framförallt utifrån om handlingarna och motståndet är förutbestämt och styrt av den dominerande makten eller om vi alla är subjekt som är fria att handla, tänka och agera utifrån vår egen vilja (ibid 2009:53–54).

Ett annat sätt att se motstånd är genom motmakt. Mats Börjesson och Alf Rehn ser motstånd som en motmakt i mötet med makten (Börjesson och Rehn 2011:25). Detta leder oss återigen vidare till Skau (2013) som även belyser motmakt och motmaktstrategier. Skau talar om makt och motmakt i mötet mellan klient och socialarbetaren. Som vi tidigare varit inne på så finns det här en påtaglig maktskillnad. Denna maktskillnad kan jämnas ut genom motmakt och motmaktstrategier. Du kan t ex organisera dig och skapa grupper som för motmakt. Du kan också utveckla egna motmaktstrategier genom t ex vägran. Vi kommer senare i vår analys försöka utläsa vissa sådana motmaktstrategier. Eftersom vi utgår ifrån motstånd i vår analys kommer vi därför döpa om dessa strategier till motståndsstrategier, då vi anser att motstånd är en del av motmakt.

En sådan motståndsstrategi skulle kunna vara humor. Enligt Anna Johansson i Lilja och Vinthagen (2015:199) kan humor användas på flertalet sätt. Den används i vardagssituationer och för att skapa gemenskap och förståelse, men det kan även användas för att förklara avvikelser från de sociala normerna. Humorn kan både vara ett sätt att leka och tänja på de gränser som sätts upp i samhället. Charlotte Holgersson, Pia Höök och Anna Wahl (1998) har visat på att ironi är en sorts motståndsstrategi och protest mot den rådande ordningen och Johansson (2009) menar att det finns ytterligare former av humor som är väsentliga i undersökningen av motståndsstrategier. Det konstateras att i relation till Lilja och Vinthagens definition mellan den agerande och den oppositionella relationen till makten, befinner sig humorn inom det agerande motståndet och även om humor som motståndsstrategin inte kanske leder till varaktiga strukturella förändringar bidrar humorn till att skapa möjligheter att samla kraft och styrka (Lilja och Vinthagen 2009:216).

Vi avslutar här med att återigen använda oss av Lilja och Vinthagen och talar nu istället om deras alternativa definition av motstånd. De menar att motstånd är den underordnade personens svar på makt. En praktik som kan utmana makten. Detta motstånd har inte som krav att lyckas så länge den i teorin har möjlighet att försvaga makten på något sätt (ibid 2009:51). Det är därmed viktigt att se motstånd utifrån underordnade och *marginaliserade* gruppers möjlighet till motstånd.

Marginalisering och Social exkludering

Marginaliseringsbegreppet har flertalet olika inriktningar. Forskaren Lars Svedberg (1995) har försökt att sammanfatta dessa på ett strukturerat vis. Han menar att marginalisering handlar om ett oönskat tillstånd av utsatthet. Det innebär att inte ha tillgång till de grundläggande resurserna och skapar ett begränsat inflytande för individens villkor. Inom samhällsvetenskapen menar Svedberg att det finns två olika inriktningar för att förklara begreppet. Den ena fokuserar på *en utsatt position i förhållande till ett centrum*. Den andra inriktningen fokuserar på *en kluven ställning mellan två poler*. Detta menar Svedberg kan appliceras på såväl individ-, grupp- och samhällsnivå. Han problematiserar att det här saknas tydliga distinktioner och avgränsningar. Därför kommer vi att arbeta utifrån definitionen att marginalisering är en utsatt position i förhållande till ett centrum och även ha vårt fokus på grupp-nivå, men även koppla in samhällsnivån till viss del. (Svedberg 1995:11–13).

En annan som pratar om marginalisering är Juul Kristensen i Angelin (2009). Han är inne på liknande definition som Svedberg, men menar att marginalisering framförallt handlar om att utestänga individer från deltagande inom väsentliga områden i samhället. Detta behöver inte innebära en uteslutning från samtliga områden i ett samhälle, men tillräckligt många för att exkludera individen för nödvändiga samhällsområden (Angelin 2009).

Denna exkludering från samhällets olika områden är något som Angelin (2009) skriver om och hon använder sig då av begreppet *social exkludering*. Social exkludering är ett multidimensionellt begrepp som används för att belysa de mer komplexa samhällsmönstren som har växt fram under de senaste årtiondena där forskare måste ta hänsyn till en annan typ av fattigdom och ojämlikhet för att förstå de "nya klyftorna".

För att förstå denna nya situation och exkludering som många människor idag upplever har Kronauers (2009) försökt utläsa sex dimensioner för de personer som kategoriseras som socialt exkluderade. Den första dimensionen är den *arbetsmarknadsexkluderingen* som förklarar svårigheter på arbetsmarknaden genom en blockering av etablering och återvändande på arbetsmarknaden. Den andra dimensionen är *ekonomisk exkludering* där personer har svårt att försörja sig själva och sin familj och blir beroende av bidrag eller svartarbete. Den tredje dimensionen handlar om att vara *kulturellt exkluderad* genom att vara begränsad från att ha tillgång och leva efter rådande sociala normer vilket leder till svårigheter att leva upp till de kulturella förväntningarna som samhället kräver och leder då till vissa sanktioner. Den fjärde dimensionen är *exkludering genom social isolering* och innebär en begränsning till vissa sociala miljöer och kontakter vilket leder till att personer bara träffar andra med liknande problematik. Den femte dimensionen handlar om *spatial exkludering* och innebär att vara begränsad och isolerad genom en segregerad bostadsmarknad. Den sjätte och sista dimensionen handlar om *institutionell exkludering* och innebär att vara utestängd till skolor och utbildning, men likaväl till socialtjänst och arbetsförmedling. Anledning till att dessa sex dimensioner är användbara är för att det visar att det både finns relationella och materiella aspekter som påverkar individers livssituationer (Angelin 2009:54–55).

Sammanfattning av teoretiska begrepp och perspektiv

Vi har i föregående avsnitt presenterat vad för teoretiska begrepp och perspektiv vi har använt oss av när vi har analyserat och teoretiserat vårt insamlade material. Vi har talat om hur vi kommer att använda oss av begreppen makt och motstånd och det komplexa med dessa begrepp. Trots denna komplexitet har vi försökt presentera flertalet teoretiker som kan komplettera varandra och som kan vara väsentlig för denna uppsats och för det sociala arbetet. Vidare presenterade vi begreppen marginalisering och social exkludering och hur dessa kan vara väsentliga för den gruppen av personer vi har valt att basera detta arbete på. För att kunna använda dessa begrepp har det varit nödvändigt att ha ett material att applicera det på. Hur vi har samlat in och bearbetat detta material är något vi kommer behandla i kommande avsnitt.

Metod och forskningsprocess

Inledning

Vi kommer här presentera vad för metoder vi har använt oss av i vårt arbete. En del av detta blir att problematisera vårt gemensamma bidrag, vad för avgränsningar vi har gjort, vad för förståelse vi har haft och hur vi har förhållit oss till validitet, generaliserbarhet och reliabilitet. Det centrala i vår metod är att vi har använt oss av sex kvalitativa intervjuer för att samla in vår empiri. Hur vi utförde våra intervjuer och hur vi kodade dessa kommer vi presentera nedan. Först vill vi beskriva hur arbetsprocessen såg ut och tog sig uttryck.

Författarnas gemensamma bidrag till innehållet och i arbetsprocessen

Vi har under hela arbetets gång haft en kontinuerlig diskussion och reflektion kring såväl våra val av frågor och de citat och formuleringar som våra intervjupersoner har bidragit med. Vi har för det allra mesta arbetat tillsammans och det har endast under tydliga och begränsade former som vi har arbetat med materialet var för sig. I ett uppsatsarbete finns det flera komponenter som bidrar till den större helheten. Det rör sig från att ta fram material, rapporter, undersökningar, tidigare forskning till att administrera intervjutider och att transkribera. Vi har försökt att genomföra alla de nödvändiga arbetsuppgifterna utifrån behov, vilja, lust och nödvändighet och även delat upp arbetet utifrån dessa kriterier. Det har lett till att vårt arbete har både präglats av nyfikenhet och en öppen kommunikation. En av oss har tagit ett större ansvar gällande exempelvis de etiska delarna i texten och en annan av oss har

fokuserat på teoridelen. Detta har i slutändan resulterat i en undersökning som speglar bådas våra erfarenheter och även de kunskaper vi gemensamt kommit fram till under arbetets gång. En central del i denna process har varit att ha redskap för att samla in och bearbeta materialet som vi har baserat detta arbete på. Detta är något vi kommer utveckla i kommande avsnitt.

Kvalitativ analys

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ analys för att bearbeta och analysera vårt insamlade material. Anledningen till att vi har valt att använda en kvalitativ analys kontra en kvantitativ analys är på grund av att vi vill gå in på djupet och hitta mening och betydelse i vårt insamlade material. Vi vill kunna utläsa olika teman som är gemensamma, men även hitta avvikande föreställningar och praktiker. Om vi istället hade velat hitta olika numeriska relationer i våra data hade en kvantitativ analys varit aktuell, men så är inte fallet (David och Sutton 2016:260). Det är även viktigt att understryka att vi har en hermeneutisk utgångspunkt i vår kvalitativa analys. Med detta menas att vi tolkar och försöker hitta mening i vårt insamlade material (ibid sid 291).

I vår kvalitativa dataanalys har vi valt att utgå ifrån David Silvermans (ibid sid 265) beskrivning av denna. Detta då vi anser att Silverman på ett systematiskt vis sammanfattar metoden på ett bra sätt. Han pratar om åtta punkter som är viktiga när en gör en kvalitativ dataanalys. För det första så är det viktigt att använda sig av ett naturligt förekommande tal. Detta är något vi har arbetat med genom processens gång då vi har haft utgångspunkten att inte använda oss av ett allt för akademiskt språk. Det har varit en balansgång då vi ändå har velat ge ett seriöst och professionellt intryck. Den andra punkten är att inte betrakta aktörernas perspektiv som en förklaring. Vi har redan från start varit noga med att det är separata individers historier och upplevelser och inget som ska eller kan förespråka en hel grupp. Vi ser det dock som erfarenheter som kan belysa vissa strukturer i samhället. Silvermans tredje punkt handlar om att studera relationerna mellan element. Detta blir en fortsättning på den föregående punkten. Vi har försökt utläsa samband och olikheter mellan respondenterna för att kunna föra vissa generella diskussioner. Den fjärde punkten handlar om att pröva teoretiskt fruktbara data. Här har vi haft en ganska deduktiv ingång på metoden då vi ständigt har provat vår på förhand valda teori under processens gång. Vi har dock haft induktiva inslag då vi har varit öppna för en viss flexibilitet i valet av teori beroende på vad för data vi skulle få in. Silvermans femte punkt handlar om att vända sig till en bredare publik. Som vi tidigare har nämnt har vi försökt att inte använda oss av ett för svårt akademiskt språk, bl.a. för att

forskningen ska vara tillgänglig för en bred massa. Den sjätte punkten handlar om att börja med "hur-frågorna" för att senare gå vidare till att ställa sig "varför". Detta är något vi systematiskt har jobbat utifrån under hela processen. Redan vid intervju stadiet så hade vi "hur-frågorna" som utgångspunkt, vilket även genomsyrade vår senare kodning. Det var först senare i processen när vi jobbade närmare vår teori som vi började fråga oss "varför" materialet såg ut som det gjorde. Silvermans sjunde punkt handlar om att studera vad som kan kallas "bindestreck-fenomen". Som vi tidigare varit inne på så har försökt hitta samband och likheter mellan respondenternas svar genom att studera relationerna däremellan. Den åttonde punkten handlar om att betrakta den kvalitativa forskningen som något annat än journalistisk. Då vi har studerat och frågat personer som inte ofta kommer till tals vare sig inom forskningen men inte heller inom populärvetenskapen har vi fått vara extra noga med att behålla vår akademiska integritet. Detta har skett genom de förberedelser vi har gjort innan vi har mött våra intervjupersoner, i analysen av materialet och i noggrannheten i vårt val av teorier och i vilken mån vår ingång till den tidigare forskningen faktiskt har varit relevant för att förklara och förstå våra frågeställningar (ibid sid 265). Genom att utgå ifrån Silvermans reflektioner om den kvalitativa dataanalysen ledde det oss vidare till kodningen av våra data, men för att kunna beskriva den på ett korrekt sätt kommer vi först att redovisa hur vi gick tillväga med våra intervjuer.

Intervjuer

Anledningarna till att intervjua personer kan vara flertalet, Steinar Kvale (2014) nämner själv flera olika skäl. Det kan vara för att kartlägga olika livsberättelser, det kan vara för att undersöka historiska händelser eller för att få kunskap om en specifik händelse eller ett socialt fenomen.

Vi valde att använda oss av intervjuer då vi ville undersöka de erfarenheter från personer som lever som social exkluderad och hur de resonerar kring makt och motstånd. Kvale (2014) beskriver arbetet med intervjuer i sju steg som vi här kommer i korta ordalag beskriva och koppla till vår egen process. Först diskuterar han *tematisering*; för oss var det självklart att våra intervjuer skulle beröra våra huvudteman makt och motstånd. Dessa båda teman löpte även som en röd tråd igenom alla de samtal vi hade, även om de tog sig olika uttryck. För att kunna genomföra intervjuerna på ett så effektivt och samtidigt etiskt korrekt sätt så krävdes det en tydlig *planering*. Vi planerade vårt arbete genom att vi dels hade kontakt med vår handledare på universitet som gav oss feedback på vår intervjuguide och även med diakonen

på St:Johanneskyrkan som stöttade oss när vi skulle närma oss våra intervjupersoner. Vi skrev först ett kort informationsbrev som vände sig till alla och hängde upp den i kyrkan. Där meddelade vi vilka vi var, när vi skulle vara närvarande och även vilket tema vi ville samtala med människor om (se bilaga 1). Eftersom vi tidigare hade haft ett möte med diakonen kunde även hon fråga gäster hon kom i kontakt med om någon av dem var intresserade av att delta. *Urvalet* skedde utifrån de som hade visat intresse och efter det försökte vi få så stor spridning som möjligt. Spridningen av intervjupersonerna och deras bakgrund var då inom kategorierna ålder, kön, etnicitet och socioekonomiska förutsättningar. Detta var en medveten strategi för att kunna göra så breda och generella slutsatser som möjligt med det material vi fick fram. Vi hade även en klar bild av vad vi ville att intervjuerna skulle beröra (makt och motstånd), men hade förberett oss på att andra frågor skulle kunna dyka upp och även förberett diakonen på detta. Till sist så hade vi besökt kyrkan gemensamt en gång innan intervjutillfällena så att gästerna och de potentiella intervjupersonerna skulle få möjlighet att tala med oss mer informellt om de så önskade. Det visade sig att ett par stycken var intresserade av att prata med oss och då framförallt för att fråga oss om hur materialet skulle användas och vilket syfte en akademisk text kan tänkas ha. Vi genomförde sammanlagt 6 stycken intervjuer. Kvale (2014) lyfter vid flera tillfällen vikten av att förstå och *medvetandegöra relationen* mellan intervjuaren och intervjupersonen. I vårt fall var vi båda författarna med på intervjun, däremot var den av oss som hade praktiserat inom verksamheten den som hade huvudansvaret för att ställa frågorna. De etiska aspekterna på hur förförståelse kan påverka relationen mellan intervjuare och intervjupersonerna diskuterar vi vidare i avsnittet "förförståelse" längre fram. Även Jan Trost (2005) diskuterar hur relationen mellan intervjuare och intervjupersoner kan se ut, då ur ett metodologiskt perspektiv. Där kommer frågan om hur många som intervjuar upp. Att vara två stycken som intervjuar påverkar intervjusituationen och beroende på vilken sorts intervju det är påverkar den på olika sätt. Trots (2005) tar upp exempel som att i fokusgruppsintervjuer eller när vid mer formella intervjuer kan det ses som en artig gest att vara flera. Vid andra tillfällen kan det vara ett hinder, de som blir intervjuade kan känna sig förminskade om det är flera stycken som frågar frågor. Det är också viktigt att de som intervjuar har en tydlig ansvarsfördelning och att de respekterar varandra. Vi valde att vara två stycken vid intervjuerna, detta av flera anledningar. Som vi har nämnt har en av oss praktiserat på St: Johanneskyrkan och det faktum att den personen hade tidigare träffat intervjupersonerna. Att vara flera under intervjun innebar att det skapade en tydligare ram av vad som skulle ske och att den relationen som skedde under intervjun var kopplad till den konkreta undersökningen. Intervjupersonerna var alla informerade om att det skulle vara flera

stycken och de uttryckte sitt gillande i det. *Frågorna* vi ställde hade vi gemensamt arbetat fram och i samråd med såväl handledare och diakon sammanställt i en intervjuguide. Frågorna började med ett par sammanhangsmarkeringar där vi undrar varför intervjupersonerna befann sig i verksamheten (Johanneskyrkan). Dessa frågor har egentligen ingen större relevans för vår frågeställning men vi trodde först att våra intervjupersoner skulle vara mer bekväma om de fick prata om något konkret och vad vi ansåg vara mer vardagligt innan vi samtalade om de mer abstrakta begreppen makt och motstånd. Detta visade sig inte vara nödvändigt, då merparten av intervjupersonerna påbörjade samtalet så fort vi hade läst igenom intervjubrevet tillsammans. I *intervjubrevet* (se bilaga 2) beskriver vi vilket tema vi kommer ha på vår uppsats och varför vi skriver om det vi skriver. Eftersom en av oss höll i frågorna möjliggjorde det för den andra att i slutet av intervjun fördjupa, förklara eller förtydliga sådant som inte hade framgått tidigare. Detta ledde sin tur till en mer gedigen intervjusituation. Till sist är det värt att nämna att vi genomförde alla intervjuerna i ett avskilt rum i St.Johanneskyrkan vilket medförde en tryggare stämning för våra intervjupersoner då de var så att säga på ”hemmaplan”. Nästa steg i processen gällande intervjuerna var hur vi skulle kunna skriva ut och bearbeta vårt material på bästa sätt. För att våra intervjuer skulle kunna koda och systematiseras, så som är nödvändigt för att göra en kvalitativ analys, behövde vi *transkribera* vårt material. Vi valde att transkribera allt ordagrant för att de citat som senare kom att användas i analys och resultatdelen skulle ligga så nära det faktiska uttrycket som möjligt. För att göra vår analys kommer vi att använda oss av kodning och de teoretiska begrepp som finns beskrivna i teoridelen som följer. Avslutningsvis menar Kvale att det är av vikt att intervjuerna och analysen av dem är av *vetenskaplig karaktär* och vår förhoppning är att så är fallet gällande vår rapport men att våra intervjupersoners berättelser, erfarenheter och kunskaper framstår fortfarande i så rättvis dager som möjligt. De etiska aspekterna Kvale uppmärksammar har vi gått igenom och vi resonerar mer utförligt kring dem i kapitlet *etiska åtaganden och överväganden*. Ett viktigt verktyg för att kunna förhålla sig till dessa etiska aspekter är genom att bearbeta materialet på ett etiskt korrekt sätt. En del av denna bearbetning handlar om vad för kodning som använts som metod. Detta är något vi kommer behandla i kommande avsnitt.

Kodning

Inom den kvalitativa dataanalysen ses kodningen som kanske det viktigaste elementet. Det är här forskaren försöker utläsa gemensamma teman genom systematisk bearbetning av data. Bearbetningen går ut på att forskaren tillämpar olika koder på det insamlade materialet. I vårt

fall våra intervjuer. Syftet med koderna blir att kunna reducera och organisera sitt material så att det går att fokusera på de olika centrala teman som kan vara av intresse för forskarens analys. Det finns flertalet olika tillvägagångssätt för att göra denna kodning (David och Sutton 2016:271–272). Våra första koder var av deduktiva slag, då dessa var bestämda innan vi hade sett över vårt material. Dessa koder var dessutom sociologiska koder. Sociologiska koder innebär att forskaren hittar teman som inte nödvändigtvis baseras på materialets språk, utan istället grundas i forskarens teoretiska bakgrund. Det blev väsentligt för oss då vi inte var ute efter att analysera hur ofta respondenterna nämnde vissa ord, utan istället utläsa vissa sammanband mellan deras utsagor och vår teoretiska utgångspunkt. I vårt fall så bygger vår teori på makt och motstånd. Därigenom blev våra två första koder *makt* och *motstånd*. Innan kodningen började var vi noga med att definiera vad vi menade med makt och motstånd. Detta är en viktig del i kodningsprocessen. Våra definitioner går att läsa under *teori*. När vi hade kodat alla intervjuerna utifrån makt och motstånd ville vi fördjupa oss i materialet ännu en gång för att kunna utläsa ytterligare en dimension av vårt material. Då blev våra nästa koder av induktiva slag då dessa kom fram efter en första bearbetning av materialet. När vi kodade vårt material en andra gång så gjorde vi det med hjälp av axiella koder. Med axiella koder menas att du börjar med att först skapa "metakoder" som du kan utgå ifrån. Detta gjorde vi genom våra koder makt och motstånd. Dessa koder står högst upp i den hierarkiska ordningen av vår kodning. Efter den första omgångens kodning så ska forskaren sedan skapa underkoder till metakoderna. Syftet med detta är att synliggöra ytterligare teman som kanske inte går att utläsa genom en första bearbetning (ibid sid 274-276). Våra underkoder till metakoden makt namngavs som *definition av makt* och *erfarenheter av makt*. Underkoderna till metakoden motstånd namngavs som *emotionella motståndsstrategier* och *fysiska motståndsstrategier*. Detta gav oss ytterligare en dimension på vår kodning. Våra metakoder och underkoder blev också lämpliga teman att utgå ifrån i vår disposition av analysen.

Tabell 1 beskriver hur vår kodning begreppet *makt* har systematiseras.

Definition av makt	Erfarenhet av makt
<i>När jag är tillfreds och har makt är när jag har pengar, numera så är makt pengar”</i>	<i>Alla håller varandra om ryggen, det är ingen som vill bli av med jobbet.</i>

De citat som används i ovanstående tabell är endast exempel och fler citat finns i analysen

Tabell 2 beskriver hur vår kodning av begreppet *motstånd* har systematiseras.

Emotionella motståndsstrategier	Fysiska motståndsstrategier
<i>Jag fick ju myndighets hat, ett hat mot maktmissbruk, ett hat mot folk som försöker sätta sig på svaga människor, nån som tog ifrån mig rätten att tycka det jag tycker</i>	<i>Jag kan nog reagera på olika sätt, antingen blir jag tre och ett halvt år och välter nåt och bara ”du är dum i huvudet, gå härifrån”</i>

De citat som används i ovanstående tabell är endast exempel och fler citat finns i analysen.

Det blir tydligt att vi har gjort flertalet val för att få till en bearbetning och kodning på ett tillfredsställande sätt. Under processens gång vi dock fått göra mängder av val och avgränsningar för att göra vårt arbete hanterbart. Detta är något vi behandlar i kommande avsnitt.

Avgränsningar

Det finns en mängd val att göra i samband med en undersökning, detta gäller allt från vilken frågeställning en ska ha, vilka metoder som är mest lämpliga för att komma fram till ett resultat till att trutta ner val av, som i vårt fall, plats för undersökningen och val av intervju-personer. När det gäller val av plats var Johanneskyrkan och dess verksamhet intressant av flera anledningar. St:Johanneskyrkan är en del av Stadsmissionens verksamhet och har varit så i tjugio år, som vi beskriver i vår bakgrund. St:Johanneskyrkan är en del av den öppna verksamheten och är en plats som är förknippad med en ”gatukyrka”. Även det faktum att St:Johanneskyrkan är tar en aktiv del av Stadsmissionens arbete gällande de som är hemlösa och har flertalet utbildade personer, ombud, på plats för att stötta personer som lever i hemlöshet. St:Johanneskyrkan är tillslut även unik på det sättet att det är en plats där flertalet tolvstegsprogram tar plats och även detta skapar en öppenhet och närvaro hos de som besöker kyrkan som är ovanlig i Sverige. Alla dessa faktorer sammantaget gör St:Johanneskyrkan i Göteborg till en intressant och levande plats för alla som vill arbeta och ta del av det sociala arbete som sker.

Ytterligare avgränsningar som vi har fått besluta om är vilka personer som vi har velat intervjua och samtala med gällande motståndsstrategier. Vi har genomgående haft en diskussion om att vara restriktiva i våra kategoriseringar. Vi är medvetna om att för att kunna få fram resultat behöver det göras generaliseringar men även vara tydliga med på vilka

grunder beslut fattas. När det gäller gruppen människor vi har mött har det framförallt varit den fysiska platsen de har befunnit sig på som har varit det gemensamma draget. De har alla befunnit sig i St.Johanneskyrkan, av olika anledningar och under olika lång tid. Vi anser att eftersom de alla har sökt sig till denna särskilda plats och de alla känner sig mer eller mindre trygga där, finns det en gemensam nämnare och det är behovet av gemenskap och en annan sorts stöd än den som är erbjuden av de sociala myndigheterna. Vi har inte, när vi sökte personer att intervjua, valt att fokusera på vare sig kön eller etnicitet som kategorier, däremot är vi medvetna om att en sådan distinktion hade kunnat bidra med ytterligare aspekter på vår undersökning.

För att vårt ämne, makt och motstånd, är brett framförallt gällande maktperspektivet har vi valt att begränsa oss ytterligare gällande forskningen. Vi har valt att fokusera på svensk forskning, då vår forskningsfråga utgår ifrån en svensk kontext. Detta innebär inte att vi inte har läst in oss och tagit del av internationell forskning men vi har till slut endast använt oss av svenska resultat. Vi har även valt bort vissa teoretiska uppslag som vid en första anblick kunde te sig ”självlara”. Som ett exempel är ”empowerment” och de olika teoretiska diskussionerna som begreppet för med sig. Vi har valt bort detta dels på grund av att vi ville fördjupa oss i motståndets begreppet och de olika strategierna, vi har dessutom velat röra oss mellan nivåerna individ, grupp och struktur då vi anser att detta är en av socionomens styrkor inom såväl teori som praktik. När vi rörde oss mellan individ- och gruppnivå så upptäckte vi att de individuella aspekterna bidrog så pass väl till vår teori och vår analys att vi ville fördjupa oss i det. Det sista och tredje argumentet för att vi inte berörde flera teoretiska ingångar, däribland empowerment, var av utrymmesskäl. Vi ville att vårt material och vår uppsats skulle vara så stringent som möjligt och då var vi tvungna att göra dessa val. Ytterligare avgränsningar görs i forskningsprocessen gällande den litteratur som är relevant och giltig för just vår fråga, här nedan följer en diskussion kring detta.

Litteratursökning

För att hitta litteratur till vår studie och då framförallt för vår tidigare forskning och teori har vi använt oss av sökverktyg via datorn. Vi utgick framförallt från Göteborgs universitetsbibliotekets databaser. Vårt första steg var att utgå ifrån ”super sök” för att få en överblick av kunskapsfältet. Här gjorde vi vissa avgränsningar och använde specifika sökord som vi återkommer till nedan. När vi ville få ytterligare träffar använde vi oss av databaserna Social Services Abstracts och Sociological abstracts. Vi har även använt oss av LIBRIS, Google och

Google Scholar som sökverktyg. Vi har framförallt varit ute efter att hitta material som behandlar makt och motstånd inom socialt arbete i en svensk kontext. Vi har därför utgått ifrån sökorden; Sverige, Sweden, socialt arbete, socialwork, makt, power, motstånd, resistance och resilient. Då vi även har velat hitta material om gästerna som besöker frivillighetsorganisationer och om deras eventuella social exkludering har vi använt oss av sökord som frivillighetsorganisation, voluntaryorganization, klient, client, utanförskap, alienation, social exkludering, social exklusion, marginalisering och marginalization. Dessa databaser och sökord gjorde att vi fick flertalet träffar. I flera av arbetena hittade vi ytterligare litteratur via deras källförteckningar. Vi har känt oss väldigt tillfreds med denna process då vi hittade mycket av den forskning vi på förhand hade hoppats kunna finna. Den forskning vi har hittat och den vi vill framställa måste hela tiden förhålla sig till hur valid den är, hur hög reabilitet den har och hur generaliserbar forskningen är. Detta kommer vi att gå igenom i följande stycken.

Validitet, generaliserbarhet och reliabilitet

Validitet, generaliserbarhet och reliabilitet är alla begrepp av vikt då de vill beskriva på vilket sätt undersökningen och forskningen kan förhålla sig till sin omvärld och sina läsare. Vi kommer här att belysa de olika begreppen och även visa hur de kan kopplas till vår egen undersökning.

Validitet

Steinar Kvale och Svend Brinkman (2014) uttrycker validitet helt enkelt som att ”validitet är att kontrollera forskningsresultat”. Undersöker vi det vi faktiskt säger att vi undersöker, har vi hög kvalitet? Det kan vi göra genom att dels återgå till frågeställningarna kontinuerligt, återkoppla till det material som vi har skrivit om men även att se över de frågeställningarna vi ställer till våra intervjupersoner. Är relevanta och besvarar vår ursprungsfråga? Kvale och Brinkman beskriver dessutom det som att det finns flera olika sorters validitet. Det finns kommunikativ validitet som sker i samtal med någon (Kvale och Brinkman 2014). Det har vi uppnått via dels de samtal vi har gjort med varandra och vår handledare, men även med diakonen i den verksamheten vi undersökt. Men också självklart det samtal som vi har haft med våra intervjupersoner, dessa samtal har vi velat återge så noggrant och tydligt som möjligt. Avslutningsvis finns det pragmatisk validitet, det handlar i mångt och mycket om vem eller vilka som har utfört forskningen, vem står bakom texten. Detta tycker vi att vi tillgodoser då vi har en utförlig diskussion om detta i avsnittet *etik* där vi i detalj

problematiserar vår förförståelse och vårt urval av intervjupersoner. När då vi har konstaterat att validitet är väsentligt för att forskningen ska ses som korrekt ska vi resonera kring generaliserbarhet.

Generaliserbarhet

Generaliserbarhet betyder att vi måste kunna visa hur vi kommer fram till att vår undersökning är relevant och nyttig för allmänheten och inte bara de som har varit med i själva undersökningen. Forskning bör generellt sett vara möjlig att fortsätta forska på, detta för att (för det mesta) bygga forskning på forskning, den är så att säga kumulativ. Men forskning ska inte bara finnas för forskningen skull utan även kunna användas av andra. I vårt fall tycker vi att undersökningen är intressant och relevant för de som i framtiden kommer i kontakt med det sociala arbetet och även personer som är socialt exkluderade. Däremot så är vår undersökning inte generaliserbar eftersom vi inte anser att det är möjligt att dra generella slutsatser gällande motståndsstrategier från endast sex intervjuer. Detta är inte heller den kvalitativa undersökningens största styrka eller mening. Meningen är snarare att få en inblick och förståelse hos en grupp personer för att senare i ytterligare forskning kunna dra generella slutsatser. Då generaliserbarheten är konstaterad, alltså att den inte är så hög, vill vi resonera kring reliabilitet.

Reliabilitet

Gällande reliabilitet menar Kvale och Brinkmann (2014) att det beskriver om undersökningen kan återupprepas eller inte. För att kunna uppnå en hög reliabilitet behöver vi vara tydliga med hur vi har kommit fram till våra slutsatser, vilka verktyg (metoder) vi har använt oss av och vilka teorier och begrepp som har varit väsentliga i vår undersökning. I relation till våra intervjupersoner handlar det om vilka frågor vi har ställt dem, vilket urval av personer vi hade, vilken plats vi valde och ytterligare metodologiska och etiska frågor vi resonerade kring. Allt detta är väsentligt i frågan om undersökningens reliabilitet då det inte endast handlar om att faktiskt frågan ställs utan även kontexten, kunskaperna och möjligheterna tillvaratas. Det gäller att vara så noggrann och transparent som möjligt och för att vara det så bifogar vi alla de dokument och den intervjuguide vi har använt oss av. På så sätt anser vi att vi har uppfyllt reliabilitetskravet. Däremot kan det finnas plats för att problematisera det faktum att en av oss tidigare haft sin praktik inom verksamheten och på så sätt var relationen till de som intervjuades och diakonen på ett annat sätt än om vi alla endast hade setts vid de enskilda intervjutillfällena.

Sammanfattning av metod och forskningsprocessen

I detta avsnitt har vi velat beskriva vår metod och vilka olika tillvägagångssätt vi har valt så tydligt som möjligt. Vi har beskrivit hur vår gemensamma arbetsprocess har sett ut. Hur vi har använt oss av det material vi har samlat in genom att vi har använt oss av en kvalitativ intervju och där vi systematiskt har kodat av de transkriberade intervjuerna. Vi har även resonerat kring vilka avgränsningar vi har gjort och varför vi har gjort dessa, vilken litteratur vi har använt som en teoretisk ram kring vårt material och slutligen har vi problematiserat och påvisa hur vi har säkerställt att vår undersökning förhåller sig till Validitet, generaliserbarhet och reliabilitet

Etiska aspekter och anspråk

Inledning

Vi har kontinuerligt arbetat med de etiska aspekterna i såväl vårt skrivande som i relation till de personer som vi har intervjuat. Vi har använt oss av de forskningsetiska principerna som innefattar; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Vi kommer även här närmre att resonera kring vår förförståelse av frågan och de personer vi intervjuade. Vi kommer att resonera med stöd av Swärd (1999) kring det framställningskravet som ställs för att en forskning ska vara etiskt korrekt och vi kommer även att beröra vilken vikt relationen mellan de som intervjuar och de som blir intervjuade har. Först och främst vill vi lyfta den förförståelsen vi har av ämnet och även i relation till de personer vi har mött och intervjuat.

Förförståelse

En av oss har genom sin praktikperiod (som sträcker sig över en termin på socionomprogrammet på Göteborgs Universitet) haft mer kontakt med den berörda verksamheten (St:Johanneskyrkan, Stadsmissionen, Göteborg) än den andra författaren. Detta har, naturligtvis, inneburit att relationer har skapats och föreställningar kring verksamheten och dess besökare har funnits för den ena parten men inte i samma grad för den andra. För att denna erfarenhet skulle tas tillvara på bästa sätt har vi båda aktivt varit med och skrivit och problematiserat de intervjufrågorna som vi till slut använde (se bilaga 4). Vi har gemensamt besökt St:Johanneskyrkan och vi har haft diskussioner med såväl vår handledare som diakon i St:Johanneskyrkan. Vi klargjorde tydligt för intervjupersonerna att om de frågor som ställdes

på något sätt skulle väcka ytterligare känslor eller reaktioner så var vi, i egenskap av intervjuare, inte rätt personer att ta hand om de känslorna. Detta är något som Kalman och Lövgren (2012:74) belyser som en av de sociala och psykologiska risker som finns när intervjuer görs med personer som de som intervjuar redan har en relation till. Vi valde i detta fall att ha en öppen dialog med de vi intervjuade och dessutom hade vi kontakt med diakonen på St.Johanneskyrkan, som säkerställde att de intervjuade kunde återkoppla till henne. Detta vet vi även skedde, vilket vi ser som glädjande då vi anser att de berättelserna som vi blev tilldelade är av stor vikt och väl värda att diskutera och samtala om flera gånger. Sammanfattningsvis vill vi poängtera att de etiska aspekterna av detta arbete har funnits med oss genomgående. I såväl förberedelsefasen, när vi utarbetade metoden och även i analysen. Vi har haft flera diskussioner med vår handledare och varandra, detta för att ämnet och människorna skall göras så mycket rättvisa som möjligt utan att för den saken skall förlora i kraft. Med det sagt vill vi beskriva hur vi arbetade med informationskravet.

Informationskrav

Informationskravet är ett av de krav som såväl Kvale och Brinkman (2014) och Hildur Kalman och Veronica Lövgren (2012) tar upp som en av grundstenarna för att genomföra en etisk korrekt undersökning. Vi valde att skriva ut de olika krav som forskare har i vårt informationsbrev (se bilaga 2) som vi delgav våra intervjupersoner. Detta för att vi dels anser det av vikt att vara transparenta och även för att våra intervjupersoner förväntar sig en tydlighet från första början. I vårt informationsbrev gav vi även en mer tillgänglig förklaring till vad de olika begreppen innebar. Detta visade sig vara mycket uppskattat och innan vi påbörjade våra intervjuer gick vi ännu en gång igenom såväl brevet som de olika kraven som ställs på forskning. Våra intervjupersoner fick förutom informationsbrevet även ta del av en samtyckesblankett för att säkerställa samtyckeskravet.

Samtyckeskravet

Samtyckeskravet skedde i vårt fall genom samtyckesblanketten (se bilaga 3). Denna var utformad för att kunna visa så att våra intervjupersoner själva skulle få möjlighet att styra i vilken omfattning intervjun skulle ske. Det var även väsentligt att tydligt markera mot intervjupersonerna att detta var ett specifikt tillfälle att samtala om de frågor som uppsatsen skulle beröra. Detta för att en av oss hade en större förståelse för verksamheten där intervjupersonerna befann sig. Intervjupersonerna blev på detta sätt uppmärksamma på att det

de sa var av vikt ur ett akademiskt perspektiv och att de med stöd av sina berättelser kom att tillföra sina erfarenheter och kunskaper till det sociala arbetets fält. De fick även klart för sig att de kunde avbryta intervjun när de själva ville och att de kunde dra tillbaka sin medverkan utan att för den saken skulle ge några förklaringar. Ytterligare en etisk aspekt som är viktig att ta upp inom alla intervjuer oavsett vilket syfte de har är konfidentialitetskravet. Vi resonerade som följande.

Konfidentialitetskravet

Kravet innebär att de personer som blir intervjuade i så hög grad som möjligt ska vara anonyma. Vi var väldigt tydliga med hur vårt material skulle sparas och hur processen kring transkribering och analys, opponering och slutligen publicering går till. Våra intervjupersoner hade alla själva en förståelse av vikten av att behålla anonymiteten vilket bland annat visade sig genom att de själva i intervjuerna av anonymiserade de personerna som de möjligen berättade om. Vi kommer inte att skriva ut vare sig namn, ålder, kön eller etnicitet på våra intervjupersoner för att i så hög grad som möjligt av anonymisera dem. Så våra intervjupersoner är anonymiserade men inte verksamheten vi beskriver och för att beskrivningen och frågorna som kan uppstå kring verksamheten ska ses i den rätta kontexten är nyttjandekravet väsentligt.

Nyttjandekravet

Att den informationen som vi fick in genom våra intervjuer endast skulle användas till vår uppsats möttes av blandade reaktioner. Vissa av våra intervjupersoner tyckte att det kändes tryggt medan andra, kunde vi ana, hade velat att deras berättelser möjligen skulle spridas på ytterligare sätt. Detta kan vara lockande men som vi diskuterade är det av vikt att berättelserna och deras upplevelser sätts i en korrekt kontext och det är av den anledningen som nyttjandekravet är av vikt. De som deltog var intresserade av att vi skulle återvända till verksamheten och beskriva våra resultat för gästerna i St.Johanneskyrkan. Slutligen vill vi lyfta upp framställningskravet som en viktig aspekt i all forskning.

Framställningskravet

Till sist rekommenderas det att etiskt beakta hur framställningen av intervjupersonerna sker och även av frågeställning undersökningen vill resonera kring. Här ser vi att det finns flera aspekter som är viktiga att diskutera; dels hur vi i vårt arbete med uppsatsen benämner och

beskriver de personerna vi möter och även vilka konsekvenser vårt möte med dem kan få. Gällande benämningen har vi haft flera olika etiska diskussioner, då våra intervjupersoner har en stor spridning inom såväl kategorierna kön/etnicitet som utbildningsnivå och socioekonomisk bakgrund. Gemensamt för dem alla är att de besöker och verkar inom St:Johanneskyrkan, Stadsmissionen, Göteborg. Anledningarna till varför de är där har vi inte frågat dem, vi har valt att fokusera på hur de ser på makt och motstånd. Något som är gemensamt för dem alla är att de alla under någon period under sitt liv har haft kontakt med olika välfärdsorganisationer såsom socialtjänsten och de har haft behov av samhällets stöd vid något tillfälle i sina liv. Vi har valt att knyta personerna till en situation och en kontext och inte till deras individuella förutsättningar såsom Swärd (1999) rekommenderar i sin artikel. Men det är inget självklart val och det är värt att nämna såväl ur en etisk synvinkel såväl som ur en metodologisk. Vi har som sagt valt att studera makt och motståndsstrategier, inte hur personerna har blivit utsatta utan istället hur de själva har förhållit sig till det som har skett dem. Vi anser även att de olika strategierna kan leda oss vidare inom det forskningsfält där vi vill uppehålla oss och det är det sociala arbetet. Detta sätt att resonera etiskt är även något som Swärd (1999) tar upp i sin artikel *Att forska om utsatta*.

Sammanfattning av etiska aspekter och anspråk

Vi har genomgående och särskilt i detta avsnitt velat vara transparenta och öppna med hur vi resonerar och problematiserar de etiska aspekterna gällande forskning generellt och vår undersökning specifikt. Vi har beskrivit hur vår förståelse har bidragit till ytterligare dimensioner i vårt arbete. Hur informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet är alla aspekter på hur forskningen kan, om gjort korrekt bidra till en ökad spridning och en större förståelse för nödvändigheten av forskning utanför akademien. Till sist har vi med stöd av Swärd (1999) redogjort för hur vi har skildrat våra intervjupersoner i undersökningen.

Analys och resultat

Inledning

Vi kommer här nedan presentera vårt insamlade material och göra en analys på denna. Vi har strukturerat upp kommande avsnitt genom att presentera våra huvudkoder *Makt* och *Motstånd* där vi sedan även använder oss av våra underkoder *definition av makt*, *erfarenhet av makt*, *emotionella motståndsstrategier* och *fysiska motståndsstrategier*. Det har varit en utmaning att hitta en tydlig distinktion mellan dessa olika avsnitt då makt och motstånd är sammankopplade till varandra. Vi anser dock att detta var det bästa sättet för att få fram våra poänger.

Makt

Det framkom tydligt i intervjuerna att våra intervjupersoner hade en klar bild om vad makt innebar, definierades och hur de hade blivit utsatta för makt. Detta stämmer väl överens med våra teoretiska perspektiv där det finns klara definitioner om vad makt är och hur den manifesterar sig. Som vi tidigare har nämnt så har vi kategoriserat detta avsnitt genom att belysa definitioner och erfarenheter. Detta för att belysa de komplexa förhållningssätt våra intervjupersoner har till makt.

Definition av makt

Vi har tidigare i vårt teoriavsnitt presenterat flera olika teoretiker och deras definitioner av makt. Här nedan kommer vi presentera vad intervjupersonerna har för definition av makt och om det går att koppla denna till vår teoretiska utgångspunkt. Vi menar att deras definition av makt är en viktig del i hur de ser på deras plats i samhället och på mötet med välfärdsorganisationer. Vi har i vårt arbete sett att en vanlig definition av makt är att det är något som människor antingen har eller gör. En av våra intervjupersoner säger så här om detta:

När jag är tillfreds och har makt är när jag har pengar, numera så är makt pengar.

En annan intervjuperson säger så här när den pratar om makt:

Han visste exakt hur han skulle dra trådarna. Och han blev sedermera utbildningsminister.

En tredje intervju har en annan syn på det:

För jag har inte haft möjligheten att söka den professionella advokaten som kunde hjälpt mig för jag hade inte pengarna. Så det fallerar oftast i ekonomin. Och inte kan söka den professionella hjälpen man skulle behövt, en professionell terapeut som kanske kostar 12 – 1700 spänn i timmen, det finns ingen möjlighet. Och då fått ha varit tvingad att vända sig till oprofessionella människor

Dessa citat kan vi koppla till Börjesson och Rehns (2011) text där de menar att makt är något vi både har och gör. Att det bygger på både position och handling. När det kommer till positioner menar de att det framförallt är folk som har mycket pengar, sitter på vissa samhällspositioner eller har en viss expertis som har makt. Det första citatet visar på att makt är när personer har pengar. Intervjupersonen menar i detta fall att makt är något en har. Det andra citat visar på flera dimensioner då intervjupersoner först menar att makt är något en gör genom att veta vilka trådar en ska drar i för att få en viss makt. Den makten ledde i sin tur till att personen hamnade på en samhällsposition med mycket makt. Därigenom går det att utläsa ett samspel mellan position och handling som maktredskap. Det tredje citaten belyser och definierar makten på ett lite annat sätt. Intervjupersonen menar istället att frånvaron av den expertisen Börjesson och Rehn talar om gör att personer inte besitter makt och personer som har tillgång till denna expertis har makt. Att makt handlar om att du har en viss samhällsposition i samhället är det även andra som ger uttryck för:

Men om det är myndigheter då, säg om det är en myndighetsperson och du känner att ”nä det här funkar inte”. Dom utövar nån slags makt på dig, mot dig.

En annan ger uttryck för att:

Problemet är att lagen är skriven och stödjer och finns för alla men lagen räcker inte. Lagen och religionen är skrivna på ett sätt, det är inte, det passar inte alla.

En tredje person menar att:

Makt är nånstans alltså, motsträva till förändring, alltså det som motverkar, det som säger stopp till alternativ så att säga, förstår du vad jag menar. Alla typer av system är maktutövande, att man har regler, lagar, ibland är det för att främja kreativitet.

Dessa citat kan vi koppla till Weber (Giddens, 2009) och hans teori om den rationella och lagbundna auktoritära makten. Weber menar att denna makt bygger på lagbundna regler.

Dessa regler utövas av olika myndighetspersoner, t ex personer inom socialtjänsten. Intervjupersonen i det första citatet ger tydligt uttryck för den makt som myndighetspersoner besitter och utövar. Det andra citatet fortsätter vidare på detta och definierar makten genom de lagarna som begränsar en och som inte är skapta för alla. Att makten är lagar som begränsar är något som även den tredje intervjupersonen är inne på. Vi menar att dessa citat visar på att intervjupersonerna definierar makt som något som begränsar människan genom lagar och regler. Dessa citat har även tagits ur en kontext där vi pratar om socialtjänsten och att flera av intervjupersonerna menar att socialtjänsten besitter en viss makt. En makt som återigen begränsar medborgarna. Att känna sig begränsad av myndigheterna är något som Svedberg (1995) talar om när han diskuterar marginalisering. Han menar att personer som lever i marginalen ofta upplever sig ha en begränsad tillgång till samhällets grundläggande resurser och att detta till stor del beror på reglerna som finns för att få tillgång till dessa. Det finns ytterligare citat som vi kan koppla till den auktoritära makten:

Jag bestämmer över mig själv och till en viss del även mina barn.

Personen fortsätter och nämner ytterligare saker som definition till makt:

Gud, påven och krig.

En annan person menar:

Kyrkan är en fristad, en frizon

Samma person fortsätter:

Diakonen har ju varit inne på att tanken att ”du ska kolla upp hur du överhuvudtaget blev sjuk” för det förändrade ju hela mitt liv.

Detta kan vi koppla till Weber (Giddens, 2009) då han menar att det finns ytterligare auktoritära maktdimensioner förutom den rationella och lagbundna. Han talar även om den traditionella auktoriteten som baseras på kulturella aspekter. Detta kan vi koppla till de tre första citaten som har en ganska traditionell definition av hur makt påverkar dem. Det första citatet och det andra citatet kommer ur en kontext där välfärdsorganisationer inte har någon makt över denne utan att det bara är familjen, kyrkan och krig som besitter makt över

personen. Detta är en ganska traditionell syn på makt och skiljer sig från de andra definitionerna vi har presenterat. Weber talar även om den karismatiska auktoritära makten och att den bygger på personer som du har ett känslomässigt band till och beundran till en person som besitter en betydande position. Citat två och fyra visar på att de definierar både påven och diakonen som personer som sitter på makt och de lägger även en stor tilltro till dessa personer. Att personer som lever i social exkludering lägger tilltro till traditionella eller karismatiska auktoritära personer är inte så konstigt då de ofta blir exkluderade ifrån de mer rationella och lagbundna auktoriteterna i samhället.

Vi har nu visat exemplen på hur intervjupersonerna kopplar makt till olika positioner, platser och attribut. Med detta har vi visat att makt kan vara något människor har. Det finns dock intervjupersoner som menar att makt även kan vara något en gör:

Har man då rätt framtoning och rätt attityd så kan man ta sig väldigt långt på det. Utan att utöva makt, asså man får inget behov av att hävda

En annan intervjuperson säger:

Att säga min åsikt, makten gillar inte sånt.

Samma person fortsätter:

Okej, du är välkommen men ska du vara med ska du vara längst ner i ledet. Du ska inte höras, du ska inte säga nånting.

Här definieras makt genom olika handlingar vilket kan kopplas till Weber (Skau, 2013) och Foucault (Nilsson, 2008) som menar att makt kan vara något som vi gör. Weber talar om att makten definieras genom själva möjligheten att få sin vilja igenom. Det blir här tydligt i det andra och tredje citatet att intervjupersonen definierar makt som något som begränsar individen från att uttrycka sig och handla. Det tredje citatet kan vi istället koppla till Foucault som menar att makten är ett komplicerat nätverk där alla har möjlighet att utöva makt mot alla. Intervjupersonen menar här att det går att hävda sig gentemot makten genom att bara ha rätt framtoning och definierar makten som mer rörlig. Citatet är taget från ett sammanhang där intervjupersonen menar att denne blev del av en grupp med mycket makt enbart på grund av sin goda framtoning. Båda dessa uttryck och definitioner går att koppla till Kronausers

(Angelin, 2009) då han pratar om personer som är kulturellt exkluderade. Med kulturellt exkluderad menar han att makten visar sig genom att personer har svårt att leva upp till vissa samhällsnormer och drabbas därigenom av sanktioner. Den ena personen pratar om sin sociala exkludering och att det får sanktioner genom att samhället vill tysta denne och göra denne osynlig. Den andra personen har istället lyckats definiera makten på ett annat sätt som gör att denne kan leva upp till de samhällsnormerna genom att ha rätt framtoning och därigenom inte ser dessa sanktioner på samma sätt.

Erfarenhet av makt

I föregående avsnitt presenterade vi hur våra intervjupersoner definierar makt. Deras definitioner är självfallet färgade av deras erfarenheter och dessa kan ibland gå hand i hand. Anledningen till att deras erfarenheter är intressanta är för att dessa personer har stor kunskap om välfärdsorganisationer och hur maktrelationerna mellan klient och socialarbetare ser ut. För att återkoppla till föregående avsnitt så börjar vi med det här citatet:

Alla håller varandra om ryggen, det är ingen som vill bli av med jobbet.

Detta kan kopplas till Skau (2013) som menar att makten inom flera välfärdsorganisationer vilar på en solid ekonomisk, rättslig, kulturell och ideologisk grund. Denna solida grund är svår att konfrontera. I flera fall upplever klienter att medarbetarna på olika myndigheter håller varandra om ryggen och det är svårt att rubba detta på grund av maktförhållandena. Detta citat är taget ur en kontext där intervjupersonen uttrycker en besvikelse över hur den har blivit behandlad i mötet med välfärdsorganisationer och hur svårt det är att göra sin röst hörd.

Denna frustration i att känna svårigheter för att göra sin röst hörd när en tycker att något är fel är en röd tråd genom intervjuerna och något vi kommer återkomma till nedan. Detta kan vi återigen koppla till Svedbergs (1995) marginaliseringsbegrepp där han menar att folk som lever inom denna grupp ofta har svårt att få inflytande över vitala delar av sitt liv och därigenom har svårt att göra sina röster hörda. Detta visar även nästa citat tydligt prov på:

För att jag kände att det var maktutövande utöver min egen vilja, man kan inte presentera någonting för en människa som inte ens vet, jag vet ingenting om sociala, socialsekreteraren och vad dom kunde åstadkomma för problem för mig.

För att återigen använda oss av Skau (2013) menar hon att många personer som har kontakt med välfärdsorganisationer har dålig koll på vad för rättigheter de har. Därigenom försvinner även möjligheten att påverka maktförhållandena och en känner sig väldigt maktlös. Detta är något de två senaste citaten visar prov på. Återigen vilar myndigheterna på en solid grund som gör det svårt att bestrida beslut som en tycker är orättvisa. Vi kommer fortsätta på liknande spår med följande citat:

Har de sagt något så är det så. Det är svårt.

En annan person fortsätter:

Så fick jag gå och lämna urinprover och hålla på, för och få socpengar. Även fast jag inte hade nåt dokumenterar återfall sen 2012 så fick jag ändå gå och lämna urinprov och jag fick även om jag arbetstränat gå och söka andra jobb, liksom för och få min del av kakan, eller mitt uppehälle då och det kan jag ju säga att det är också några år sen jag blev irriterad på det. Idag kan jag se att det är ett sätt dom gör, för att inte folk ska kunna lura systemet. Men det tar fortfarande inte bort min känsla.

Järvinen (2013) menar att mötet med socialsekreteraren är ett möte mellan två ojämlika parter där klienten är underkastad socialsekreterarens regler och rutiner. Det första citatet visar just på detta. Intervjupersonen talar om ett beslut som den anser är orätt, men uttrycker maktlösheten att göra något åt det. Det andra citatet visar i sin tur på en frustration att inte bli trodd även fast personen har försökt uppfylla alla de krav och regler som socialarbetaren har satt upp. Samtidigt kan personen inte göra något åt det, utan måste efterfölja dessa regler och ramar för att få "sin del av kakan". Samtidigt visar intervjupersonen idag upp en förståelse och acceptans till att dessa regler finns och behövs.

Att inte enbart se välfärdsorganisationer som onda och se att dess maktutövning kan leda till något gott ska vi visa prov på i nästa citat:

Den här personen visste ju inte vem jag var eller hur många chanser jag fått, gav mig ändå en till och hjälpte mig och överklaga, trots att jag var helt väck för att jag hade ju vart inläst på institution då och försökte hjälpa mig och fick en behandling efter jag hade kört 37 dagars nedtrappning

Skau (2013) pratar om att den makt som socialarbetaren besitter ofta ses som något ont, men att det är viktigt att se det goda som makten kan medföra. I detta citat handlar det om en person som ansåg sig blivit väldigt illa behandlad av socialtjänsten genom alla år. Till slut

träffade intervjupersonen en person som kunde använda sin makt för att utföra något gott och som på flera sätt blev livsavgörande. Tyvärr är denna upplevelse mer ett undantag än en regel. Det visar kommande citat:

Men dom lyssnar inte, dom lyssnar inte.

En annan menar:

Hon kom ju tjugo minuter sent. För en människa i min situation var det – vem fan tror hon att hon är, här har jag gått hela dagen, hela veckan för att få ett beslut som antingen kommer bli jättejobbigt för mig att hantera eller bli jättebra för mig, för det skulle ge mig lite extra pengar och vinterkläder eller va fan nu det va och för handläggaren var det ju inte så jobbigt det var köer och hon kunde göra nåt åt det, men känslan i mig var ju att här sitter jag och hon skiter la i det o hon kommer väl när hon kommer och jag får bara vänta.

Skau (2013) fortsätter sitt resonemang om det goda som socialtjänstens makt kan göra, men trycker samtidigt på att denna makt kan slå väldigt fel när den utövas oprofessionellt och utan större reflektion. Detta kan då ge negativa konsekvenser. Citaten ovan visar hur intervjupersonen anser att socialarbetaren inte var vare sig professionell eller lyhörd i sitt arbete. Citaten är tagna ut en kontext där intervjupersonerna uttrycker en frustration över att socialsekreterarna inte är lyhörda och förstår vilken betydelse vissa beslut kan få för intervjupersonerna. Det blir återigen ett bevis på den maktlöshet som socialt exkluderade personer kan känna i mötet med välfärdsorganisationer.

Problematiken mellan det goda och det onda som makten kan leda till ska vi visa ytterligare med följande citat:

Man kommer inte längre ”Håll käften och klaga inte och ta emot allmosorna” och ”lämna in ansökan i tid, betala in hyran, stör inga grannar”. Men sen kommer ju oron, hur ska jag klara mig när jag blir pensionär, jag får ju ingen pension, när jag hör vad Anna Batra säger så blir jag mörkrädd, typ. Oron för framtiden, jag har inte bil och körkort, jag har ingen utbildning,

En annan uttrycker sig vidare:

Han verkligen utövade makt. Han gjorde mig till sjukpensionär. Utan att ens fråga mig. Så jag fick sitta sex månader och vänta på pengar jag inte fick. Och sen skickade han mig till Backaplan och han skickade mig till absolut dom värsta boendena

Foucault (Järvinen, 2013) talar om den disciplinära makten och att denne inte bara behöver vara negativ utan kan även vara en produktiv kraft som kan leda till en hel del gott. Den produktiva kraften är med och normaliserar vissa beteenden och är med och formar individer. Något som liknar den disciplinära makten är den pastorala makten som Foucault även brukar tala om. Den pastorala makten fokuserar i sin tur på att vi idag är beroende av läkare, socialarbetare, poliser och så vidare. Anledningen till att vi är beroende av dessa är att de ansvarar över de områden som vi i dagens samhälle är beroende av. I grunden är dessa områden positiva, vilket gör det svårt att ifrågasätta den pastorala makten. I citaten ovan visas exemplen på när den disciplinära makten får negativa konsekvenser istället för de positiva. Intervjupersonerna talar om hur de anser att samhället försöker forma dem på olika sätt. Det första citatet talar om att ”du skulle hålla käft, ansöka i tid, betala hyran” och så vidare. Helt enkelt ställa sig in i ledet och anpassa sig efter de ramarna och regler som den disciplinära makten har satt upp. Den andra intervjupersonen pratar ur en kontext där denne menar att en läkare gjorde denne till sjukpensionär för att bara bli av med denne. Detta för att kunna placera personen i ett fack som då kan anpassas till det systemet som den disciplinära makten har skapat. Det blir även ett exempel på när den pastorala makten får negativa konsekvenser. Exemplet om den disciplinära makten ovan kan också vara ett exempel på indirekt maktutövning. Här kommer ytterligare ett citat som visar tecken på det:

Nån måste ju hjälpa mig, förstår du hur jag menar, men det blev ingenting, utan det blev bara att dom kapa sjukersättningen och sa att jag blev återbetalningsskyldig för fyra år då. 400 – 500 tusen svenska kronor. Antagligen, jag har inte fått det slutgiltiga beskedet ännu men det är det är det interim beslutet och även en massa läkarkostnader som har ackumulerats under den tiden då.

Börjesson och Rehn (2013) talar om att makt inte måste utövas ”ansikte mot ansikte”. Makten kan också utövas genom att indirekt ha en inverkan på en persons liv. I citatet ovan uttrycker intervjupersonen ett stort behov av hjälp i sin svåra situation. Personen får här indirekt ingen hjälp utan känner en maktutövning genom de stora skulder denne känner sig orättvist sitta inne på. Detta leder oss vidare på nästa citat:

Men jag vill ju göra nåt av dom, men jag blir ju stoppad hela tiden, jag kan inte plugga vidare,

jag har en fet skuld på CSN. Det är för många hinder på vägen. Arbetsförmedlingen sa ”vi vil inte hjälpa dig”

Skau (2013) diskuterar i liknande termer som Börjesson och Rehn. Hon menar att makten inte behöver utövas för att finnas. Makten finns via själva möjligheten att få sin vilja igenom. Citatet ovan visar prov på den maktlöshet som finns och alla de hinder som existerar även fast det finns en vilja till förändring. Detta är en röd tråd genom alla citat. De regler och ramar som finns ses ofta som hinder. För att återigen återkoppla till marginalisering och social exkludering är detta ett vanligt fenomen för personer som lever i en sådan exkluderad och marginaliserad position. Nedan ska vi presentera hur dessa personer gör motstånd mot dessa maktförhållanden och därigenom får utlopp för den frustrationen de känner.

Motståndsstrategier

Vi har tidigare konstaterat att vi inte hittat en lika omfattande forskning gällande motstånd som gällande makt. Anledningarna kan vi endast spekulera i, men vi funderar på om det är så att det finns en längre tradition inom maktforskning, än inom motståndsforskningen när det kommer till det sociala arbetet. Ett exempel på detta ser vi när det gäller Nationalencyklopedin (2016) definition av motstånd som beskriver andra sfärer än just det sociala arbetet. I den följande delen kommer vi att analysera och resonera utifrån det material vi har samlat på oss. Vi har kategoriserat de olika motståndsstrategierna utifrån emotionella och fysiska motståndsstrategier. Nedan följer en analys av de emotionella som sedan följs av de fysiska.

Emotionella motståndsstrategier

Med emotionella motståndsstrategier menar vi i följande analys de sätt våra intervjupersoner känslomässigt hanterar makt och maktutövning, både mot sig själv, sina nära såväl som i de fall de själva utför olika makthandlingar. Hur de känner inför dessa och vilka konsekvenser det kan få i relation till andra personer i deras närhet.

Ett exempel på detta är när en intervjuperson uttrycker följande:

Jag fick ju myndighetshat, ett hat mot maktmissbruk, ett hat mot folk som försöker sätta sig på svaga människor, nån som tog ifrån mig rätten att tycka det jag tycker

En annan menar följande:

Så när man försöker stå upp för nåt som är rätt och man känner det här motståndet, så känner jag bara ”men ät den här” eller du vet gå och fucking häng dig typ, vem tror du att du är att ta ifrån en människa rätten att uttrycka sig eller att ha sin egen åsikt eller vad är det som gör att min känsla mer fel än hennes känsla eller hans känsla, vad som än händer kan ingen ta ifrån mig den känslan jag känner

Tredje exemplet på känslomässigt motstånd är:

Att säga nej till allt som dom överhuvudtaget pratade om. Arbetsplan och mötet med socialsekreteraren när dom pratar om sin arbetsplan så, vadå arbetsplan? Vad är det, jag ville inte ens, jag tog inte åt mig överhuvudtaget.

Till slut vill vi ta följande exempel:

Jag kan föra mig, jag kan prata, jag kan vara trevlig, även fast jag är på dåligt humör. Men jag höll ju på och förändra mig och jag hade ju förändrat mig, jag hade haft massa sjuka konstiga tankar, väl medveten om detta, så jag sökte ju bara lugn och ro här i kyrkan.

Vinthagen (2009) menar att motståndet kan förekomma genom öppen och våldsam konfrontation men att det även finns en mer lågmäld och dold form av motstånd. Våra intervjupersoner kan alla på ett eller annat sätt relatera till den öppna konfrontationen men vi kunde även vid flera tillfällen utläsa dolda former av motstånd. De citaten ovan visar på detta anser vi. Vid en första anblick ter de sig möjligen något spretiga och vissa av dem något högljudda, men de visar även på att, till exempel en känsla kan sprida sig över, genom överföring eller projicering, till andra personer och därmed sprida motståndet till flera relationer och situationer. Ett hat mot orättvisor generellt kan ta sig uttryck i motstånd. Vi ser att även det finns i det andra citat, en frustration över att de dolda känslorna förblir dolda samtidigt som intervjupersonen problematiserar relevansen över känslornas och deras betydelse. Personen ifråga värdesätter sina egna känslor, trots att de är dolda och därmed skapar de ett verktyg för personen i relation till andra och blir då en motståndsstrategi. Det tredje exemplet på dolda känslor som en form av motstånd är då en person så att säga stänger av sin känsla och på så vis skapar ett eget utrymme och i sin förlängning även ett motstånd mot den rådande situationen. Detta att stänga av och inte visa sitt inre utan låta det yttre vara det som presenteras till omvärlden är något mycket mänskligt och något som även det sista citatet visar. Det kan vara av analytiskt intresse att utifrån de förutsättningar som

intervjupersonen hade, i detta fall hemlös, hade den inte möjligheter att dra sig undan och stå emot yttre påtryckningar så som personer som har hem och bostäder kan. Enligt Kristensens (Angelin, 2009) definition av att vara marginaliserade är det att de på flera sätt är utestängda från flertalet områden i samhället. En konsekvens av denna marginalisering blir då att intervjupersonen ifråga inte har någonstans att ta vägen och väljer då att använda sig av kyrkan som en plats att vila på och hantera den dolda förändring som håller på att ske inom personen.

Flera av våra intervjupersoner var medvetna om relationen mellan makt och motstånd, att den existera. En av dem resonerade på följande vis:

Jag byggde väl upp ett motstånd ganska snabbt och tyckte att vem är dom att ha rätten och kolla mitt urin, liksom. Jag sköter mig, jag jobbar, jag gör det jag ska, jag dyker upp på alla kriminalvårds möten, soc möten, ditt och datt, jag gjorde det jag ska. Men det fanns ju en period innan där jag gjorde allt jag kunde för och dölja mina snedsteg och då var nog motståndet ännu större, när jag visste att jag var illa ute.

En annan konstaterade följande:

Jag har sagt ”jag behöver en kontaktperson, en kort period” Dom bara nej, nej, nej... Jag sa ”jag behöver bo-stöd en kort period” bara nej hela tiden. Och sen säger nån sen, nån släkting; det är bara för att du inte är narkoman eller alkis, men jag köper inte det. Det heter ju att alla är så lika mycket värda men alla är ju inte det i verkligheten.

Samma person fortsätter att resonera kring hur relationen till välfärdssamhället och i detta specifika fall socialtjänsten kan se ut genom att uttrycka följande:

Det är väl och vara mig själv så mycket som möjligt och inte försöka påverkas om vad andra tycker och tänker. Och liksom gå emot, gå emot, gå emot, ja bara gå emot alltså ja, för annars om jag släpper efter så kommer den bazookan ”ja, nu har h*n givit upp, nu kan vi bryta ner lite till” och jag vägrar att tillåta det igen men det är svårt.

Utifrån teorier om förhållandet mellan motstånd och makt, kan motståndet stå i opposition mot de som uppfattas som makten. Detta beskriver bland annat Skau (2013) när hon menar att motmakten, som hon kallar motståndet, försöker att jämna ut den rådande maktbalansen. Det är detta vi kan utläsa i alla de ovanstående citaten. I exempelvis det första ser vi att personen gör motstånd både då personen har gjort vad personen anser vara korrekt men under resonemangets

gång beskriver personen även hur motståndet skedde när fel gjordes. Här menar vi att det är själva motståndet i sig och viljan att stå i opposition som är det väsentliga, inte så mycket de olika skeendena utan känslan av att stå emot. Den andra intervjupersonen beskriver sin roll i opposition väldigt tydligt, däremot menar den att det inte är på grund av de mer etablerade kategorierna ”alkis” eller ”narkoman” utan för att personen ifråga är ”sig själv”. Personen uppfattar väldigt tydligt sig själv som ett verktyg mot makten men kan inte förstå varför det behöver vara så. Personen är ”bara sig själv”. Här menar vi att det kan finnas en vikt att lyfta marginalisering, vi menar att det är det personen uppfattar. Att det inte heller är klart och tydligt för intervjupersonen vad det är som är ”problemet” när intervjupersonen ställer sig i opposition till makten kan bero på att intervjupersonen befinner sig i en utsatt position såsom Svedberg (1995) tar upp. Han menar att det saknas tydliga distinktioner och avgränsningar för de som är exkluderade och det är det som, enligt oss, vår intervjuperson känner av i sitt motstånd. Den diffusa känslan av att stå långt ifrån centrum, där då centrum är där makten finns och verkar.

Slutligen vill vi lyfta följande citat från tre olika intervjupersoner:

Det är när jag handlar på känsla eller när jag handlar med intellektet. Det är två helt olika saker. Hade jag handlat på känsla hade jag säkert slagit ut tandraden på nån, men det kostar mig för mycket idag. Förr gjorde det inte det, då fanns det kanske inte så mycket mer än på fredagen och så var det surr och burdus och man visste kanske inte ens vad som hände dagen efter. Idag har jag ändå ett helt liv och leva, jag tänker inte sitta bakom galler igen.

Men vi är ju vuxna människor och inte barn, barn när dom är i sandlådan slåss dom för orden tar slut. Men vi vuxna har mera ord, så jag tar till ord. Men det är inte alltid du möter vuxna människor som har tillräckligt med ord. Det är därför det sker bråk och höjda röster, för och ge det lilla ordet en betydelse.

Ja jag har reagerat med och skällt ut dom, mycket att skälla ut dom. Anmält, men det har inte hjälpt. Så nu har jag egentligen inte skällt ut, jag har inte blivit upprörd. Jag har sagt min åsikt att jag tycker det är vidrigt att dom får lov till och våga göra så mot mig

Vinthagen och Lilja (2009) poängterar vilken förändringspotential det finns i motståndet. Förändring innebär inte endast alltid till det bättre och när det gäller de intervjupersonerna i detta material tydliggör de detta på flera olika sätt. Men de citat ovan visar på hur de känslomässiga motståndsstrategierna tar sig uttryck i en förändringsprocess. Det första är tydligt då personen själv gör en distinktion mellan känsla och handling och gör en jämförelse

där personen medvetet står emot känslorna och bestämmer sig att göra på nya sätt. Det andra citat visar också på en koppling mellan handling och känsla men i detta fall menar personen i fråga att det är orden och (läser vi) eftertanken som styr. Förändringen mellan vuxen och barn blir den mellan ord (eftertanke, känsla) och handling (aggressivitet, våld). I relation till motstånd menar vi att personen i fråga tydliggör att det finns ett motstånd mot att använda våld och så motståndet här är inte gentemot socialtjänst eller de inom välfärdssektorn utan mer gentemot andra i samma situation som personen i fråga. Citat kan även representera de uttrycks sätt som intervjupersonen uppfatta att andra marginaliserade personer har. Intervjupersonen själv lägger ingen värdering i detta utan förklara våldet med en avsaknad av känslor och därmed, menar vi, en avsaknad av en motståndsstrategi. Det sista citatet vi tycker är intressant att lyfta här i avsnittet om emotionella motståndsstrategier är det ovanför vilket vi anser kan stå för hur en förändring kan se ut, där intervjupersonen själv resonerar kring det och att det även visar på mångfalden av strategier där de kan vara både högljudda och att skälla ut någon men också att kunna använda sig av både kunskap och kompetens för att göra motstånd mot upplevda orättvisor.

Fysiska motståndsstrategier

De fysiska motståndsstrategierna menar vi är det motstånd som tar sig uttryck genom såväl handlingar som agerande. De kan vara i relation till andra människor och verksamheter men de kan även ske utifrån specifika situationer. Nedan kommer vi att belysa och beskriva det intervjupersonerna menar att fysiska motståndsstrategier är. Kort vill vi nämna att på liknande vis som att personerna ifråga var medvetna om att det fanns en relation mellan makt och motstånd upplevde vi det som att de inte var fullt lika medvetna om deras personliga motståndsstrategier. Däremot upptäckte vi under tidens gång och under intervjuerna att de alla använde sig av strategier. Vi ser även i vårt material att det finns utrymme att ytterligare smalna av våra kategoriseringar och beskriva de dels som aggressiva handlingar, passiva handlingar, de mer reflekterande handlingarna som stödjer sig på erfarenheter som säger att man behöver expertishjälp för att utöva sitt motstånd och vi kommer även att visa på humor och kreativitet som en aktiv motståndsstrategi.

Jag gick in och konfronterade

En annan säger följande:

Jag kan nog reagera på olika sätt, antingen blir jag tre och ett halvt år och välter nåt och bara ”du är dum i huvudet, gå härifrån”

Då motståndsstrategier beskrivs som handlingar och aktiva kan det finnas en förväntan utifrån fördomar och okunskap kring personer som är marginaliserade att de är direkt våldsamma, men eftersom som vi har diskuterat och konstaterat marginalisering handlar om positionering i relation till centrum där makten finns handlar det inte i första hand om våldsamma eller aggressiva uttryck, dessa kan ofta härledas till frustration eller möjligen ohälsa av något slag. Vi har i materialet stött på andra strategier som intervjupersoner har reflekterat över, däremot kan och vill vi inte förneka att ilska och konfrontation är ett verkligt sätt att göra motstånd, vad vi dessutom har märkt däremot är att intervjupersonerna själv fokuserar hellre på andra sätt än just dessa. Anledningarna till detta kan vara en del skam över att inte uppträda kontrollerat eller en vilja att anpassa berättelsen till intervjusituationen.

Men om vi ser på följande citat upptäcker vi följande:

Jag gick, för dom är idioter som ställer dumma frågor och så lyssnar jag inte och slår dövörat till

Bara när jag inte kan göra nånting, så är det lika bra att hålla käften och inte hota och hojta.

Jag finns på gatan, jag ger inte dom verktyg att sätta dit mig eller sätta mig på plats, jag är redan på plats, jag ger inte dom den makten att de kan ignorera mig och ta bort mig

Där (i lägenheten) campade jag, jag bodde inte där. Jag hade mina egna protester som jag gjorde då

Alla dessa citat kommer från olika intervjupersoner och de alla visar på olika sätt att visa motstånd gentemot både makten och samhället i stort. Precis som tidigare är det handlingar även om de ovan beskrivna handlingarna är passiva; att inte göra nåt, slå dövörat till, att uppta en fysisk plats såväl som på gatan eller i boendet. Dessa sätt visar på att det faktum att personerna bara ”är” i en fysisk form kan räcka som motstånd och att flera av dem använder strategin både medvetet och omedvetet. Dessutom visar det på att det inte behöver ske ett faktiskt utförande för att det ska skapas motstånd. Om vi däremot ser på följande citat menar till exempel en av intervjupersonerna att:

Idag skulle jag aldrig göra så, idag hade jag tatt med mig en värtalig person som vet hur man hanterar sociala myndigheter och maktutövare. Facket eller ”whatever”, det hade jag nog gjort men känslan hade varit, knytnäve rätt i ansiktet hade inte vart helt fel heller, men det går inte så långt idag.

Ytterligare en annan beskriver att:

Då har jag sett till att jag har med mig folk, jag träffar dom aldrig ensam mer. Det är livsfarligt, det är då kränkningarna och förnedringen kommer, hånflinet, inte bli tagen på allvar.

En annan beskriver följande:

Jag har inte kunnat värja mig, för jag har inte haft möjligheten att söka den professionella advokaten som kunde hjälpt mig, för jag hade inte pengarna. Så det faller oftast i ekonomin. Att inte söka den professionella hjälpen man skulle behövt, en professionell terapeut som kanske kostar 1200 – 1700 spänn i timmen, det finns ingen möjlighet.

En annan uttrycker följande:

Jag säger det till henne så ”det är inte svårt alltså, att du gör mitt liv till helvete, men varför är vi här du o jag, vad vill du göra, vad vill du med mötet liksom. Är du här för och hjälpa eller är du här för och utöva makt” Så jag säger orden så och för det mesta blir de chockerade och backar och lyssnar och ”jaha vad menar du” och jag bara ”jag är här, jag behöver din hjälp och jag vet hur du ska hjälpa mig och när du hjälper mig, så säger jag hur du ska hjälpa mig och du bara hjälper mig” och för det mesta så lyckas det.

Slutligen beskriver en detta:

Krusa och be om hjälp... Nä, nä inte be om hjälp, jag har barn som hjälper mig i den mån de kan

I den forskning som Lilja och Vinthagen (2009) diskuterar de agens och aktivt handlande framförallt utifrån om handlingarna och motståndet är förutbestämt och styrt av den dominerande makten eller om vi alla är subjekt som är fria att handla, tänka och agera utifrån våra egna villkor. I citaten ovan som alla kommer från olika personer anser vi att de alla har använt sig av sina erfarenheter och sina kunskaper för att knyta personer som de själva anser har större kompetens och som kan på andra sätt än de själva genomföra det motståndet som situationen kräver. Som vi kan se handlar det inte endast om personer som arbetar inom välfärdsområden utan även familj, vänner och bekanta används för att bemöta makten. Det är intressant att de flesta av dem ser sig själva som fria subjekt som handlar utifrån sina egna villkor men en av dem problematiserar sin förmåga och relaterar sina möjligheter till motstånd till sin ekonomiska situation. Att vara medveten om sina begränsningar men inte ha

verktygen att förändra dem är ytterligare definitioner på den som uppfattar sig som marginaliserad, personen ifråga är medveten om att den befinner sig inom de olika dimensionerna som Kronausers (Angelin, 2009) beskriver även om personen ifråga inte har strukturerat upp dem.

Ytterligare sätt att beskriva motstånd på finner vi i följande citat:

Bara för att jag går på gatan och skrattar innebär det inte att jag är en nonchalant person. Det kanske är nåt kulturellt i bakgrunden eller, men jag vill utmana makten omedvetet och jag vet inte, okej då, jag ska inte provocera er, jag ska inte säga nåt elakt men jag ska leva, jag ska inte dö för det.

Samma person menar att

Du ska inte höras, du ska inte säga nånting. ”Du ska inte skratta alltså du ska inte finnas” och jag är uppkäftig genom att jag finns. Jag måste inte skrika. Jag måste inte skrika på folk och leka allan, liksom jag säger bara ”tjena, hej” och skrattar och skämtar, då bryter jag mot en norm.

Ytterligare en berättelse är:

Jag sa ”nu får ni ge er, barnet sitter på toaletten, är ni helt kocko” och jag fattar inte att jag vågade säga så men till slut så tappade jag det. Jag vet, jag kommer ihåg att jag öppnade köksfönstren för det var på våren eller försommaren, så satte jag fönsterna så lite gran, så satte jag på den där skivan ”War” med Erik Burdon och dom bara gick, jag glömmer det aldrig. Det var inte så populärt, men jag orkade inte mer, jag fick nog, vet du. Jag palla inte med psykningen mer, du kan ju tänka dig vad dom gick ner och skrev. Ja, nä, gud vet.

Vi vill lyfta en motståndsstrategi som ingår i de fysiska vi upptäckte i såväl intervjuerna som i mötet med personerna och det var humorn de uttryckte för att komma vidare och ta sig ut ur vissa situationer och i relation till andra. Det första citatet visar på hur intervjupersonen reflekterar över sin position som en existerande person i samhället som har rätt att finnas och skratta. Personen ifråga gör kopplingen mellan att skratta och leva tydligt och påminner samhället att inget av det kan stoppas då, trots att personen medvetet provocerar är personen klar över att skrattet i sig skapar ett utrymme och i sin förlängning ett sätt och möjlighet att stå emot samhället. Detta är väldigt tydligt då samma person fortsätter och förtydligar sin förståelse av hur själva skrattet i sig skapar en reaktion och bryter normer och på så sätt gör motstånd. Slutligen berättar en av intervjupersonerna, hur efter en tydlig upplevd

maktutövning personen känner ett behov av att stå emot makten och det sättet som kommer sig naturligt i detta fall är att genom musik och genom dess text klargöra för makten hur personen känner sig. Det lämnar intervjupersonen osäker men samtidigt har den inga andra verktyg att ta till.

Slutligen vill vi belysa följande citat i relation till den fysiska motståndshandlingen:

Min protest var ju att jag målade graffiti inne i rummen. I varje rum. Det var mitt sätt och hämnas. Det kostade så mycket som möjligt att renovera mina rum. och då pratar jag inte om att måla lite, utan jag gjorde så att jag måla med färg på golvet, taket, till och med taket och väggarna och sen satte jag grejer på.

Att konst och kreativitet har varit och fortfarande är ett uttryck för motstånd är välkänt och intervjupersonen ifråga gjorde det oerhört klart för oss att det var i protest, motstånd och som en möjlighet till att uttrycka sina känslor och frustration som konsten och kreativiteten tog plats. Att ingen såg målningarna och att det blev övermålat var något som personen var medveten om och även om personen önskade att kunna förmedla sin konst till andra var själva utövandet, handlingen, praktiken ett klart uttalat behov hos personen.

Sammanfattning analys och resultat

Vi har tidigare i vår analys presenterat hur våra intervjupersoner ser på makt och motstånd. Vi har då behandlat dessa två begrepp med ganska tydlig distinktion. Detta för att kunna besvara våra frågeställningar. Vår första frågeställning handlade om hur makt definieras och erfars av människor som är socialt exkluderade. Vi har i vår analys visat på att flera av våra intervjupersoner definierar makt som pengar, position och expertis. Andra menar att makt bygger på ett system som skapar lagar och regler som på flera sätt begränsar människors inflytande över sina liv och där alla ska veta sin plats i samhället. Dessa definitioner stämmer ganska bra överens med intervjupersonernas erfarenheter av makt då dessa framförallt handlar om hur sociala myndigheter har utövat makt mot dessa personer. Erfarenheterna visar sig handla om hur intervjupersonerna blir överkörda i mötet med sociala myndigheter då de inte tycker att myndigheterna lyssnar på deras situationer, erfarenheter och kunskaper och tar därigenom beslut över deras huvuden. Detta skapar en känsla av maktlöshet. I denna maktlöshet har de i sin tur utvecklat vissa motståndsstrategier för att kunna förhålla sig till den makt som utövas mot dem. Detta leder oss in på vår andra frågeställning som handlade om hur personer som är

socialt exkluderade gör motstånd. Vi har här kunnat utläsa två motståndskategorier. Den ena är de emotionella motståndsstrategierna som handlar om ett mer dolt motstånd där det har utvecklats ett hat och distansering gentemot sociala myndigheter där det har utvecklats en känsla av "vi" och "dom". Det har dock visats sig att flera av intervjupersonerna har förändrat sina emotionella motståndsstrategier över tid och att det pågår ett ständigt förhandlande angående dessa. Utöver de emotionella motståndsstrategierna har vi även lyckats utläsa fysiska motståndsstrategier. Dessa fysiska motståndsstrategier kan visa sig genom våldsamt utåtagerande, men även genom att lämna möten och ta plats i de sociala rummen. Det kan även visa sig genom att bryta normer med hjälp av humor och konst. Andra tog hjälp av expertis. Alla dessa avsnitt har hittills stått lite för sig själva. Detta har vi gjort för att låta dessa specifika känslor, erfarenheter och handlingar stå i centrum av arbetet. Dessa känslor, erfarenheter och handlingar är dock sammanbundna och färgade av varandra liksom Foucault menar att makt och motstånd alltid är. Det är därigenom svårt att göra en klar distinktion mellan makt och motstånd som vi har gjort. Vi vill därför visa på hur dessa två begrepp samverkar och vad för funktion de har för våra intervjupersoner. Detta leder oss vidare till vår tredje frågeställning som just handlar om vad för funktion makt och motstånd har för personer som är socialt exkluderade. Exempel på detta är att makten definieras som expertis och position, vilket i sin tur har lett till att våra intervjupersoner har utvecklat en strategi där de gör motstånd mot makten genom att ta hjälp av personer som sitter på en viss expertis och position. Likväl så menar intervjupersonerna att makten handlar om ett system där människor ska veta sin plats i samhället. Då har dessa personer i sin tur utvecklat en strategi för att göra motstånd mot makten genom att bryta mot normen genom t ex konst och humor.

Som vi tidigare har diskuterat stämmer detta resultat även bra överens med den teoretiska utgångspunkten vi har haft om marginalisering och social exkludering. Våra intervjupersoner ser makten som något som begränsar deras inflytande över deras liv och har därigenom utvecklat motståndsstrategier därefter, som visar sig genom ett "vi" och "dom" tänkande. Den sociala exkluderingen visar sig även genom att våra intervjupersoner anser att makten bygger på lagar och regler där det är svårt att göra sin röst hörd. Vilket i sin tur leder till exkludering på flera områden i samhället. Detta har gjort att våra intervjupersoner utvecklat motståndsstrategier genom att inte vilja delta eller följa dessa regler då de inte ser någon vits med detta då det är fast i en social exkludering. Vikten av att ta fasta på dessa resultat och erfarenheter kommer vi utveckla vidare i vår slutdiskussion nedan.

Slutdiskussion

Vår ingång till vårt valda ämne var att få lyfta röster som sällan blir hörda. Vi ville träffa personer som på något sätt kände sig orättvist behandlade av samhället och välfärdsorganisationerna och belysa hur de gjorde motstånd mot dessa orättvisor. Under vår process fann vi flera intressanta arbeten vilket vi visar i vårt avsnitt *tidigare forskning* som behandlade dessa ämnen och som gav oss större kunskap kring dessa frågor. Erikssons forskning och resultat om ett sanktionerat motstånd har vi på flera sätt kunnat koppla till vårt egna resultat. Eriksson talade om ett ständigt förhandlande mellan olika motståndstekniker hos brukarna i ett försök att jämna ut maktförhållandena. Detta har även vi kunnat utläsa utifrån våra intervjuer då vi menar att våra intervjupersoner på flera sätt förhandlar med sig själv angående det egna motståndet, även fast de inte alltid definierar det som just motstånd. Detta förhandlande kan över tid leda till en förändrad syn på motståndsstrategierna.

Vi fick även en fördjupad kunskap kring makt och motstånd efter att ha läst Angelins uppsats om unga vuxna som på olika sätt levde inom social exkludering. Hon visade då hur makt och motstånd visar sig inom grupper som levde som marginaliserade och socialt exkluderade vilket blev användbart när vi skulle analysera vårt resultat och fann där likheter. Angelin menade att det är svårt göra motstånd gentemot "handen som föder en". Detta var inget vi fokuserade på i vårt arbete, men det är en intressant poäng vi hade med oss under processens gång och som det kan vara viktigt att problematisera i framtida forskning. Angelin talade även om viljan att utöva motstånd kunde skilja sig från att faktiskt göra motstånd. Detta kunde vi utläsa även i vårt material då vi i vissa fall såg tecken på att det fanns en önskan att göra större motstånd än vad de faktiskt gjorde.

Slutligen var även Sahlins och Lövstrands arbete centralt för vår förförståelse då de skrev om hemlösa personers möten med välfärdsorganisationer. De belyste den ständiga kamp som klienterna kände i mötet med bl.a. socialtjänsten. De talade om hur svårt det var att få sin vilja igenom och faran för sanktioner om de inte följde de reglerna som fanns. Detta kunde vi även koppla till vårt resultat då det visade sig att våra intervjupersoner kände stor frustration som delvis grundades i det begränsade inflytandet de hade i mötet med socialtjänsten. De upplevde även svårigheter i att göra sin röst hörd i mötet med socialtjänsten då intervjupersonerna menade att socialen satt på massa lagar och regler som var svåra att bestrida om en inte satt på den rätta kunskapen.

Vi har genomgående i vårt arbete valt att ha våra intervjupersoner i centrum och inte pratat om socialarbetarens syn på maktrelationen. Vi har dock nämnt i vår bakgrund att socialarbetaren är i en utsatt position då den ständigt får möta en väldig kritik i ett välfärdssamhälle som har sina brister. Det är därigenom viktigt att inte enbart rikta kritiken mot enskilda socialarbetare utan istället se att det är ett systemfel som handlar om flera faktorer, som exempelvis bristande resurser som begränsar socialarbetarens handlingsutrymme. Vi menar dock att en del av detta systemfel är att inte ta tillvara på marginaliserade och socialt exkluderade personers erfarenheter i utformningen av välfärdsorganisationer. Vi hoppas därför att detta arbete kan vara med och hjälpa till att belysa detta.

Vi har under arbetets gång stött på vissa hinder och om vi skulle få chansen att skriva uppsatsen en gång till finns det saker vi hade gjort annorlunda. Det var t ex svårare än vi trodde att hitta motståndsteorier som var väsentliga för vårt arbete. Detta då vi har velat prata om individer och grupper och inte om organisationer. Om vi hade gjort om vårt arbete hade inte vårt fokus ändrats, men vi hade antagligen på ett tidigt plan skaffat oss större kunskap om väsentliga teorier för att därigenom underlätta processens gång. Vi anser dock att vi tillslut fick ihop teori och resultat på ett tillfredsställande sätt.

Svårigheterna som uppstod under processens gång handlade mycket om att vi på förhand hade en bestämd uppfattning om hur vårt arbete skulle fortlöpa och missbedömde hur lång tid vissa avsnitt skulle ta. Till nästa gång hade vi satt upp en tydligare plan med större marginaler än vad vi hade denna gång. Vi tycker ändå att denna tidspress inte speglar slutresultatet i alltför stor utsträckning.

Vi har i detta arbete fått in material som skulle räcka till flertalet uppsatser. Vi har dock fått begränsa oss, men har samtidigt uppslag för framtida forskning. I vårt arbete har vi valt att inte applicera ett intersektionellt perspektiv, men detta är något som hade varit intressant att applicera på vårt material. Vad hade vi kunnat utläsa i vårt material om vi hade applicerat faktorer som kön, etnicitet, ålder, funktion, osv?

Vi har i vårt arbete diskuterat vad för syn våra intervjupersoner har på offentliga välfärdsorganisationer, men inte så mycket på vilken funktion de ideella välfärdsorganisationerna har för våra intervjupersoner. Det skulle vara intressant att fördjupa sig i detta då vi idag har ett

välfärdssamhälle med allt fler privata och ideella aktörer. Hur fungerar samspelet mellan alla dessa aktörer och hur skulle våra intervjupersoner se på detta samspel?

I vårt arbete har vi även arbetat utifrån ett teoretiskt perspektiv där makt och motstånd ständigt samverkar. Detta är något vi inte har problematiserat tillräckligt. Vi hade velat fördjupa oss i denna relation för att förtydliga motståndets kraft och relevans i samspelet mellan de som sitter på makten och de som utövar motståndet. Vi hade gärna även fortsatt att undersöka konkreta strategier och då med fokus på hur samarbetet mellan socialarbetare och personer som är socialt exkluderade kunde utökas och förbättras. Gärna också då utifrån en större förståelse och fördjupad kunskap om motståndets kraft och kreativitet.

Avslutningsvis så vill vi återkoppla till vår problemformulering där vi problematiserade att socialt exkluderade personers erfarenheter och kunskaper inte togs till vara på. Vi anser att vi genom detta arbete har belyst detta och har visat på att dessa personer besitter en kraft som det är viktigt för välfärdsorganisationer att ta till vara på för att få kunna bedriva en human verksamhet. För om det är något detta arbete har visat på så är att det finns brister inom det sociala arbetet och att förtroendet i flera fall är svagt. Detta tror vi delvis kan handla om att dessa personer inte anser att deras erfarenheter och kunskaper tas tillvara.

Referenslista

- Angelin, A. (2009). *Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagarna bland unga vuxna*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Börjesson, M. & Rehn, A. (2011). *Makt*. Malmö: Liber AB.
- David, M. & Sutton, C. (2016). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, E. (2015). *Sanktionerat motstånd; brukarinflytande som fenomen och praktik*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Esaiasson, P. Gilljam, M. Oscarsson, H. & Wängnerud. (2012). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Vällingby: Elanders Sverige AB.
- Folkhälsomyndigheten (2014): *Folkhälsan i Sverige – årsrapport 2014*.
- Giddens, A. (2009). *Sociology. 6. th edition*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Holgersson, C. Höök, P. & Wahl, A. (1998). *Ironi och sexualitet – om ledarskap och kön.*, Bjärnum: T-A Tryck AB.
- Jacobsen, D. I. & Thorsvik, J. (2014). *Hur moderna organisationer fungerar*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, A. (2009). *Skratt, humor och karnevalistisk praktik bland nicaraguanska kvinnor: om genus, makt och motstånd*. I M. Lilja och S. Vinthagen. (red). *Motstånd*. Malmö: Liber.
- Johansson, H., Nordfeldt, M. & Johansson, S. (2015). Ideella organisationers roller i välfärdssamhället – röst och service. I Johansson, S. Dellgran, P. & Höjer, S. (red). *Människobehandlande organisationer – villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Järvinen, M (2013). Ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system. I Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Kalman, H. & Lövgren, V. (red). (2012). *Etiska dilemman. Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lilja, M. & Vinthagen, S. (red). (2009). *Motstånd*. Malmö: Liber.
- Löfstrand, C. & Sahlin, I. (2001) Utanför bostadsmarknaden: myndigheter som motståndare och medspelare. Publicerad i *Att motverka hemlöshet - en sammanhållen strategi för samhället*. SOU 2001:95
- Meeuwisse, A & Swärd, H. (2013). Introduktion: Vad är ett socialt problem? I Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Nilsson, R. (2008). *Foucault - en introduktion*. Lund: Grahn's Tryckeri.

Nationalencyklopedin. Hämtad 2016-11-04 från
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/makt>

Nationalencyklopedin. Hämtad 2016-11-04 från
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/motst%C3%A5nd>

Om oss: Stadsmissionens historia *Göteborgs Kyrkliga Stadsmissions officiella hemsida*
Hämtad 2016 – 11–24 <http://www.stadsmissionen.org/om>

Skau, M-G. (2013). *Mellan makt och hjälp. Om det flertydiga förhållandet mellan klient och hjälpare*. Stockholm: Liber AB.

Swärd, H. & Starrin, B. (2006). Makt och socialt arbetet. I A. Meeuwisse, S. Sunesson, H. Swärd, *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.

Swärd, H. (1999). *Att forska om utsatta. Metodologiska Reflektioner*. Socialvetenskaplig tidskrift. nr. 2

Svedberg, L. (1995). *Mariginalitet: ett socialt dilemma*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Bilagor

Bilaga 1

Hej

Vi är två socionomstudenter, Kerstin och Victor, som ska skriva en C - uppsats på Göteborgs Universitet

Vi vill gärna intervjua ni gäster som finns här i Johanneskyrkan om hur ni tänker och känner kring makt och motstånd.

Vi kommer att vara här på måndag den 17:e oktober mellan kl. 9.30 – 14.00 och onsdag den 19:e oktober kl. 9.30 – 14.00

Vill ni vara med får ni gärna säga till eller mejla nån av oss!

Varma hälsningar

Foto av Kerstin

Kerstin

Foto av Victor

Victor

Bilaga 2

Göteborg 14 oktober 2016

Till dig som besöker Johanneskyrkan, vill du dela med dig av dina erfarenheter?

Vi är två socionomstudenter på Göteborgs universitet som denna termin (-16) skriver vår C-uppsats. Vi kommer i vår framtida yrkesroll att jobba med människor som behöver stöd på olika sätt därför hade vi uppskattat om ni kunde ta er tid att beskriva era erfarenheter. Vi är intresserade av hur ni resonerar i mötet med samhället och hur ni gör, tänker och känner när det mötet inte fungerar.

Vi kommer att ha 4-5 intervjuer med personer som besöker Johanneskyrkan. Vi kommer båda två att delta under intervjun. Intervjun kommer att ta cirka en timme. Samtalet kommer att spelas in och därefter behandlas konfidentiellt, alltså kommer det ni säger att sägas i förtroende. Intervjun är frivillig och kan avbrytas när du vill. Du har även rätt att ta del av arbetet när det är klart. Uppgifterna kommer bara att användas till detta uppsatsarbete och kommer att raderas när uppsatsen är slutförd. Detta enligt Vetenskapsrådets etiska principer. Har du några frågor kring deltagandet går det mycket bra att höra av dig till oss. Våra kontaktuppgifter finner du nedan. Du kan också fråga diakon Lotta om du vill prata om något i anknytning till den här studien. När vi är klara med vår studie kan vi komma till kyrkan och berätta om vad vi har skrivit om intresse finns.

Vänliga hälsningar

Victor och Kerstin

Victor Nielsen

E-post: xxx

Kerstin Kristiansson

E-post: xxx

Bilaga 3

Samtycke till intervju deltagande;

Jag intygar att jag har fått information om den uppsats som Victor och Kerstin ska skriva. Den kommer att handla om hur vi resonerar i mötet med samhället och hur vi gör, tänker och känner när det mötet inte fungerar.

Jag har fått möjlighet att ställa frågor och fått svar på mina frågor.

Uppsatsen kommer att följa de etiska råd och principer som Ventenskapsrådet har tagit fram. De är då; informationskravet (att få reda på vad uppsatsen handlar om); samtyckeskravet (att gå med på att bli intervjuad); konfidentialitetskravet (att uppgifterna anonymiseras) och nyttjandekravet (att informationen bara används för uppsatsen).

Underskrift (Intervjuperson

Bilaga 4

Intervjuguide för Victor Nielsen och Kerstin Kristiansson Presentation; Kort presentation av uppsatsens syfte, dela ut informationsbrevet och samtyckesblanketten. Vi är intresserade av hur ni resonerar i mötet med samhället och hur ni gör, tänker och känner när det mötet inte fungerar.

Bakgrundsfrågor

Varför besöker du Johanneskyrkan?

1. Vad är det som är så speciellt med Johanneskyrkan?
2. Besöker du andra verksamheter som ger dig stöd i din situation?
3. Varför gör du det?

Erfarenheter av mötet med samhället.

4. Vad har du för erfarenheter av myndigheter?
5. Finns det nåt i det som du tycker kunde blivit bättre?
6. Vad gjorde du om du inte kände att det blev "bra"?
7. Hur tycker du att det sättet har fungerat? §
8. Skulle du föreslå nån annan att göra likadant?

Missförstådd

9. Finns det nån gång då du har känt dig missförstådd?
10. Vad gjorde du då?
11. Hur kändes det?

Makt/motstånd

12. Vad är makt för dig?
13. Känner du att du har makt över din livssituation?
14. Hur gör du i mötet med människor som har makt över din livssituation?

Strategier

15. Beskriv vad strategier är genom att använda oss av oss själva
16. Använder du några strategier i mötet med myndigheter?
17. Använder du några strategier när du kommer till Johanneskyrkan.
18. Annat du/ni vill tillägga?
19. Finns det något som du tycker att socionomstudenter och personer som arbetar med sociala frågor borde tänka på?
20. Tacka för att vi fått göra intervjun och ta deras tid i anspråk!